

ISSN 2076-1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія наук

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 98 (№ 7)

Київ – 2015

9. Paton E. O. Skorostnaja avtomaticheskaja svarka pod sloem fljusa. Dostizhenija za poslednie tri goda / E. O. Paton, S. A. Ostrovskaja. – Sverdlovsk–Moskva: Mashgiz, 1944. – 47 s.

10. Popov N. S. Kotin Zhozev Jakovlevich, o nem. Konstruktor boevyh mashin / avt. kol.: N. S. Popov i dr. – L.: Lenizdat, 1988. – 382 s.

11. Sergijchuk V. I. Mykola Duhov. Biografichna povist' / V. I. Sergijchuk. 2 vyd., dop. – K., 1988. – 206 s.

12. Sergijchuk V. I. Mykola Duhov / V. I. Sergijchuk. – K.: Poligrafknyga, 1975. – 160 s.

13. Hrenov K. K. Sbornik trudov po avtomaticheskoi svarke pod fljusom / [Red. kollegija: dejstv. chleny AN USSR E. O. Paton (otv. red.) K. K. Hrenov i kand. tehn. nauk B. I. Medovar. T.1]. – K.: izd. i tip. Izd-va Akad. nauk Ukr. SSR, 1948. – 319 s.

Vashchenko S. V., postgraduate student, SIHE «Pereyaslav–Khmelnitsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University» (Ukraine, Pereyaslav–Khmelnitsky), serhio902@ukr.net

The constructive teams' contribution during the reconstruction of national economy of USSR in the course of World War II: historiography issues

This article highlights an overview of historiographical works that depict the impact of military industry achievements during World War II in rebuilding of the national economy of the USSR.

Any question related to historiography is rather troublesome work, especially when it concerns, at first glance, quite different in its purpose fields, such as national economy and military industry. In addition, our research combines different scientific areas, namely: historical, technical and economic.

The research question selected for the analysis was paid an insufficient attention, because the constructive teams' activity usually was seen in a military context in the works of scientists. The chronological scope of this study covers the years 1943–1950. During this period there have been a turning point in World War II, and the beginning and ending of rebuilding of national economy of the USSR. Researchers are paying more attention to military–technical achievements of the war period, but they analyze the period of reconstruction less detailed, so the chosen theme is relevant.

The problem that we singled out in historiography usually depicts in terms of military achievements during the war and the rebuilding investigated as the actual process, in which characterization has been lost principles revival of the national economy.

Keywords: technological progress, historiography, rebuilding, national economy, constructor, introduction, autobiography, tank and tractor.

Ващенко С. В., аспирант, ГВУЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна, Переяслав–Хмельницький), serhio902@ukr.net

Вклад конструкторских коллективов времён Второй мировой войны в восстановление народного хозяйства СССР: историография вопроса

Дается исследование историографических работ, которые описывают влияние достижений военной промышленности периода Великой Отечественной войны на восстановление народного хозяйства СССР.

Любой вопрос, связанный с историографией, достаточно хлопотливая работа, особенно когда он касается, на первый взгляд, совершенно разных по своему назначению отраслей, например, народное хозяйство и военная промышленность. Кроме того, наше исследование сочетает в себе различные научные сферы, а именно: историческую, техническую и экономическую.

Исследованию избранного для анализа вопроса уделялось недостаточное внимание, ведь в трудах ученых, деятельность конструкторов, как правило, рассматривалась только в военном аспекте. Временные рамки данного исследования охватывают 1943–1950 гг. В этот период произошли переломные события в Великой Отечественной войне, а также начало и завершение восстановления народного хозяйства СССР. Ученые больше уделяют внимание военно–техническим достижениям военного периода, а период восстановления анализируют менее подробно, поэтому выбранная тема является актуальной.

Выделенная нами проблема в историографии, как правило, прорабатывалась с точки зрения военных достижений в военный период, а восстановление исследовалось, как собственно процесс, в котором было упущено характеристику принципов возрождения народного хозяйства страны.

Ключевые слова: научно–технический прогресс, историография, восстановление, народное хозяйство, конструктор, внедрения, автобиография, танк и трактор.

* * *

УДК 93/99(4/9) «1941–1942»

Гай–Нижник П. П.,
доктор історичних наук, академік Української академії наук, завідувачий відділом історичних студій, Науково–дослідний інститут українознавства (Україна, Київ), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

Українська держава: історична dokonаність і розвіяна паралельна дійсність (Акт 30 червня та революційне державотворення під проводом ОУН(р) у 1941–1942 рр. як вияв національного чину та символ суверенних прагнень українського народу)

Реконструйовано події 30 червня 1941 р., що призвели до проголошення відновлення Української Держави у Львові, а також відтворено спроби її утвердження революційним проводом ОУН (С. Бандери) у 1941–1942 рр.

Ключові слова: Українська Держава, ОУН, Акт 30 червня 1941 р., Бандера, Стецько.

Розробляючи генеральний напрямок революційно–визвольної політики, складаючи плани дій та розробляючи директиви у 1941 р., ОУН(р) усвідомлювала себе єдиною силою, що на той час була готовою і спроможною рішуче виступити як політично, так і збройно, самодостатнім локомотивом національного зриву в творенні Української державності. Тож на одному з засідань Проводу Організації, з огляду на карколомність розвитку подій на теренах України, було прийнято позицію С. Бандери щодо персонально–організаційної конструкції верховного керівництва та особисто–політичних завдань ключових лідерів у Проводі ОУН. Було створено штаб Проводу ОУН(р), в якому були зібрані керманічі усіх найважливіших ресортів Проводу з огляду на перспективи війни на Сході. Очолив цей штаб Я. Стецько. Усі члени штабу прямо і безпосередньо підлягали провідникові С. Бандері та шефові штабу Я. Стецьку. Першим заступником провідника ОУН(р) став Я. Стецько, другим – М. Лебедь.

Крім того, Провід одностайно вирішив, що відносно державного будівництва кермування покладається на Я. Стецька, який: «а) перебирає відповідальність за крайове правління на ЗУЗ [західних українських землях – П. Г.–Н.], де ОУН має домінуючу позицію, залишається, як перший етап, у Львові, щоб зорганізувати державний апарат на ЗУЗ; б) як речник зорганізованого державного апарату на ЗУЗ і головний речник революційної ОУН має входити до Українського Державного Правління у Києві, тобто Центрального українського суверенного уряду, створеного у Києві силами ОСУЗ [осередніх і східних українських земель – П. Г.–Н.] при активній допомозі ОУН, яка мала слабкі позиції на ОСУЗ у той час; в) з хвилиною переходу кордону з ЗОУ перебирає відповідальність за дію революційної ОУН в Україні, отримує повноважності у непередбачених ситуаціях надзвичайним порядком приймати рішення такі, як вимагатиме цього революційна рація» [25, с. 157].

Микола Лебедь, як другий заступник провідника ОУН(р), мав завданням тимчасово по лінії організаційній допомагати в справі організації висилки похідних груп Організації й опікуватися координацією дій революційного центру в Україні з центром у західних областях. Степан Бандера мав тимчасово залишатися на західних окраїнах України (тобто по той бік т.зв. лінії Керзона) як політичний лідер, який давав би вказівки та інструкції усієї революційній ОУН.

Саме з цієї причини на початку травня 1941 р. в середині ОУН(р) було розповсюджено (разом із рішеннями квітневого II Великого збору [9]) «Політичні вказівки», які були свого роду інструкцією для дій за різних військово–політичних обставин та розвитку глобальних подій й, зокрема, при оголошенні національної державності в умовах тотальної війни на теренах України між європейськими імперіями–монстрами.

Передбачалося також, що більшість членів Проводу Організації піде на терени Центральної і Східної України аби підтримати ініціативу українців Києва проголосити відновлення державності у столиці, як центрального акту в контексті ідеї Соборності України. Проголошення ж Акту відновлення державності у Львові мало б стати чинниково–політичною підпорою майбутньому Акту в Києві, посилити його фактичну вагу та юридичне значення загальноукраїнського обшину.

Тоді ж, ще на початку травня 1941 р., крайовий провідник ОУН(р) І. Климів–Легенда своїм розпорядженням визначив на кожен область Українські національні революційні проводи, які склалися з голови обласного управління, коменданта міліції, військового коменданта, голови обласної господарської управи, керівника транспорту, народної освіти тощо. Подібний національний провід було призначено й на кожний район у західних українських землях. Усі ці уряди вже були сформовані до 20 травня 1941 року [23, с. 4]. Тож лише–но німецька армада посунула на Радянський Союз (СРСР), ОУНівські структури були готові розпочати опановувати звільнені від комуні–більшовиків західноукраїнські терени. В свою чергу, як тільки 22 червня 1941 р. члени Українського Національного Комітету (УНК)¹ у Кракові дізналися про початок німецько–радянської війни,

¹ Український Національний Комітет (УНК) мав осідок у Кракові. Впродовж короткого часу, починаючи з квітня 1941 р., щодо залучення до членства у ньому тривали перемовини серед відомих діячів української політичної еміграції у Кракові, Любліні, Празі, Брні, Берліні, Варшаві, Каліші. Було узгоджено його політичні засади й до членства в УНК увійшли відомі діячі з різних еміграційних таборів, як від ОУН(р), так і від УНРівців, Гетьманського руху, політики з західноукраїнських земель. Установчі збори УНК відбулися 22 червня 1941 р. у Кракові на яких були присутніми 86 учасників. Президію УНК було обрано у складі: ген. В. Петрів (голова), д–р В. Горбовий (заступник голови), проф. В. Андрієвський (заступник голови), адвокат д–р С. Шухевич (перший секретар), В. Мудрий (другий секретар) та ін. Генералові В. Петриву, який мав стати на чолі Комітету, німецька влада заборонила вихати з Праги на засідання. Того ж дня від імені УНК було надіслано меморіал про мету і суть створення Комітету до Гітлера, Ріббентропа та Розенберга, а наступного дня (23 червня) президія УНК вирішила повідомити німців про свою мету сформувати у Львові український уряд. Принагідно наголошу, що члени Комітету нічого не знали про майбутній Акт відновлення Української Держави від 30 червня 1941 в., а його проголошення стало цілковитою несподіванкою не лише для членів УНК, а й для деяких членів Проводу революційної ОУН. У той час С. Бандера залишався у Кракові та (за гіпотетично позитивного ставлення німців до української державності) мав намір в рамках УНК втілити в життя проголошення Української Держави у Києві й там на його базі створити коаліційний уряд й передпарламент, у Львові ж Я. Стецько мав би очолити крайове правління на західних українських землях. Загалом УНК нараховував 113 відомих українських діячів, серед яких, зокрема, були: М. Ливицький, В. Горбовий, І. Габрусевич, Р. Ярій, М. Крат, А. Макаренко, З. Мирна, В. Андрієвський, В. Петрів, В. Євтимович, М. Богун, В. Болух, Є. Зиблікевич, Б. Іваницький, В. Островський, І. Омелянович–Павленко, Ю. Павликовський, З. Пеленський, Б. Шемет, Я. Старух, С. Шухевич, А. Яковлів, В. Янів та багато інших вчених, освітян, письменників, військовиків, громадсько–політичних діячів.

спеціальна група оунівців–бандерівців рушила на схід в Україну [26].

Прямуючи до Львова, згадував Я. Стецько, починаючи від м. Ярослав, ця група (Я. Стецько, Я. Старух, І. Равлик, В. Кук, Л. Ребет, Д. Яців, І. Вітушинський, В. Хомів–Лімницький та бойовий охоронний загін СБ ОУН) в усіх населених пунктах оголошувала про відновлення державності, встановлювала місцеву владу, організовувала міліцію, цивільно–господарські уряди тощо [24, с. 175]. Вже 29 червня група дісталася Львова і «почала робити заходи з метою скликати Національне Зібрання і виконати згадану «Політичну вказівку Проводу» [13]. Аналогічно діяли й інші групи.

Вранці 30 червня до Львова увійшов підрозділ Дружин Українських Націоналістів («Нахтігаль») під командуванням Р. Шухевича, в місті діяла підпільна мережа революційної ОУН та загони революційно–збройних сил ОУН(р) під командою Є. Легенди, який розповсюдив заклик включитися до безкомпромісної боротьби проти усіх можливих окупантів України.

З огляду на початок німецько–радянської війни, революційна ОУН зробила спробу довести керівництву Райху своє бачення розв’язання українського питання у спеціальному меморандумі. Його текст було вироблено оунівською комісією, яка складалася з С. Бандери, О. Гасина, І. Габрусевича, В. Стахіва, Я. Стецька та Р. Ярого і за підписом В. Стахіва вручено 23 червня 1941 р. німецькому райхсрегінгунгові. У меморандумі Провід ОУН(р), зокрема, апелював до офіційного Берліну: «Мілітарна окупація є не до втримання тривало в Східній Європі. Тільки державний порядок побудований на національній засаді може гарантувати здоровий розвиток. Тільки незалежна українська держава може зберегти тривало цей новий лад... Українська суверенна держава мусить бути господарсько незалежною, щоб могла бути органічною частиною європейського господарського порядку і його доповняти... Українська суверенна мілітарна потуга, яка відповідає духовій поставі України, буде гарантією німецько–українського союзу і зупинить тиск Росії на Європу... Якщо навіть німці при вмарші в Україну – очевидно – як визволителі будуть привітані, то це наставлення швидко зміниться, у випадку, коли німці не придуть з ціллю відновлення української держави і взагалі з того роду гаслами. Новий порядок в Європі без самостійної української держави є не до подумання... Треба ствердити, що для розв’язки української проблеми немає аналогії. З 1939 р. постало дві нові держави: Словаччина і Хорватія. Абстрагуючи від різниці у величині і кількості населення, українська проблема є далеко більшого значення, бо через її розв’язку придуть основні зміни в політичній і економічній структурі європейського континенту і виринуть питання, які є інтернаціонального значення» [25, с. 168–169].

Тим часом група Я. Стецька дібралася до Собору Святого Юра, де зустрілася з львівським провідником Організації й на спільній нараді вони дійшли висновку, що німці навряд чи допустять проголошення української державності у Києві, а відтак, закім є слушний момент, потрібно діяти централізовано у Львові. Тож було вирішено: 1) того ж дня, 30 червня 1941 р. ввечері скликати з цією метою Національні Збори революційним порядком (враховуючи зазначену громадську, політичну, культурну тощо позицію учасників); 2) негайно створити міське

управління Львова й скликати на його засідання о 16–й чи 17–й годині найвидатніших громадян міста, обрати посадика міста й заприсяжити на вірність Українській Державі членів нової управи; 3) негайно за всяку ціну опанувати радіостанцією і дати їй назву ім. Є. Коновальця (на самій радіостанції вже працював студент Ю. Савицький, а захопити її мали бойовики під керівництвом Я. Старуха і Л. Ребета); 4) швидко сформована міліція (її організація покладалася на І. Равлика, крайовому провідникові ОУН(р) Є. Легенді та його бойовикам, що оперували в околицях Золочева, наказувалося негайно пробитися до міста, підрозділ Р. Шухевича було приведено до бойової готовності) повинна обсадити друкарні, державні будинки тощо й оголосити, що усі вони зайняті ОУН або ж українським урядом; 5) Я. Стецько одразу ж пішов до митрополита А. Шептицького, аби розповісти про плани відновлення державності й заручитися його авторитетною підтримкою [25, с. 180–186]. Так мав бути вчинений доконаний факт постанови державної України з якою, як сподівалося, мусила б змиритися Німеччина.

Після відвідин А. Шептицького Я. Стецько попрямував до міської ратуші де, присівши на якихось дошках, поспіхом олівцем на шматках паперу накреслив план проголошення державності, проект своєї промови та текст Акту проголошення Української Держави. Там же він зустрівся з Р. Шухевичем й вони знов обговорили намір не відкладати державний акт до прибуття до Києва, проте, в зв'язку із ворожим ставленням німців, здійснити його того вечора саме у Львові.

У «Просвіті», куди поспішив Я. Стецько, саме відбувалося творення нової міської управи, процес чого координував Я. Старух. Там Я. Стецько виступив перед присутніми. Сам він так розповідав про свою промову та позицію ОУН(р) щодо міського самоврядування у Львові: «Накресливши головні вимоги визвольної і державно-творчої дії і вказавши на непевне відношення до нас німців, я апелював до обов'язку українських патріотів брати самим зразу у руки керування життям народу. Речники громадянства висловили повну підтримку такій нашій настанові. Я підкреслив, що революційна ОУН не прагне виключної влади ані не збирається бути диктуючою силою супроти громадян, які з патріотичного обов'язку сумлінно і жертвенно беруться до діла, тому ми, себто ОУН, залишаємо свободний вибір посадика міста» [25, с. 191]. Після цього на голову львівської міської управи було обрано професора д-ра Юрія Полянського, який склав Я. Стецьку присягу на вірність Українській Державі.

Тим часом на Національні Збори у будинок «Просвіти» почали сходитися понад сто відомих осіб, запрошених мережею ОУН(р). Деякі соратники Я. Стецька по Організації (В. Кук та інші), до речі, тоді радили йому відкласти проголошення державності на два дні, аби перевести подію урочисто у залі оперного театру з великою кількістю учасників тощо. Утім часу на відтягування вже не було, обрахунок міг йти не лише на дні, а на години.

Акт проголошення Української Держави було прийнято 30 червня 1941 р. Національними Зборами, що засідали у будинку львівської «Просвіти». У цілковитій тиші о 20–й годині вечора засідання Національних Зборів відкрив Я. Стецько, у президії зібрання – міський голова Львова Ю. Полянський, єпископ Й. Сліпий, представник львівського проводу ОУН(р) та інші... Я. Стецько у своїй

промові віддав честь загиблим за волю України героям і зазначив, що Україна стала не тільки плацдармом боротьби двох величезних воєнних потуг, але й ключовою позицією у цій війні, народ же український мусить виявляти свою власнопідметну волю до національно-державного життя і тому необхідно прокламувати відновлення державності. Тож світ мав дізнатися з державницького Акту, що українська нація не буде нічим тяглом і не буде воювати за чужі інтереси, окрім своїх власних.

Німеччину ж, яка вела війну проти більшовицької Росії (СРСР), заявив Я. Стецько, «уважатимемо нашим союзником, якщо вона визнає наше право на державну незалежність, з істотними ознаками суверенності. Тому творення української національно-визвольної армії – закон хвилини! Без армії немає держави! Німецьку армію трактуємо як гостей на нашій землі і ми є готові на тісну співпрацю з Німеччиною проти Росії, на базі рівноправності і визнання нашої державності» [25, с. 192–193]. Революційна ОУН закликала усіх громадян лояльних до української державності, без різниці партійно-політичних переконань, до спільної справи, а також звернулася до Національних Зборів схвалити її рішення щодо проголошення відновлення Української Держави. Надалі Я. Стецько зачитав документ проголошення Української Держави, текст якого присутні слухали підвівшись, а по завершенні декларування Акту уся зала заспівала національний гімн.

Далі лунали привітання від представника Наддніпрянщини із закликом до соборності, від ДУН й особито від імені Р. Шухевича виступив капелан І. Гриньох [10, арк. 277], а від ОУН(р) – представник крайового проводу Організації. Під кінець Національних Зборів до зали прибули німці проф. Г. Кох і майор фон Айкен, які запізно мали намір відвернути проголошення відновлення української державності.

Єпископ УГКЦ Й. Сліпий, в свою чергу, у зворушливій промові передав благословення митрополита А. Шептицького, зазначивши відповідною заявою, що Церква підтримає утворене державне правління, яке, на її переконання, діятиме згідно з християнськими засадами.

За цим Василь Кук зачитав Національним Зборам пропозицію Степана Бандери щодо призначення з боку революційної ОУН Ярослава Стецька на голову Українського Державного Правління (УДП). Від ОУН В. Кук також запропонував уповноважити голову Правління сформуувати уряд (склад Правління) та уповноважити його правом звільняти і призначати урядовців. Усі ці пропозиції були прийняті та затверджені Національними Зборами.

Тут слід зазначити, що на цю посаду (голови УДП) мав власні розрахунки ректор Українського тайного університету, професор М. Панчишин, проте попередньо надіслані до нього місцеві члени ОУН(р) поставили його перед фактом, що за рішенням С. Бандери Державне Правління (за будь-яких умов) однаково має очолити саме Я. Стецько, нагомість не було заперечень аби М. Панчишин став його заступником.

Коли ж до слова зголосився представник німців Г. Кох (колишній, до речі, сотник УГА), який промовляв німецькою та українською мовами, делегати Зборів почули негативне ставлення як до самого Акту державності, так і до будь-яких державних конструкцій, в тому числі й щодо самих Національних Зборів. Йому на протигагу І. Вітушинського висловив привітання німецькій армії, проте

– як гостям на українській землі, й наголосив, що лише спільними зусиллями (Української Держави, її війська, й Німеччини та її армії) вдасться, в єдиному зусиллі з іншими повсталими поневоленими Московою народами, розвалити і перемогти більшовицьку імперію.

У своєму заключному слові Я. Стецько запропонував від імені Національних Зборів висловити привітання усьому українському народові з приводу історичного Акту проголошення Української Держави та захоплення щодо його мужності і героїчної боротьби, а водночас через Й. Сліпого передати привітання митрополитові А. Шептицькому і вітати Ієрархії обох наших Церков. Надалі щойно обраний голова Українського Державного Правління, зауваживши, що перед українцями стоять великі зусилля і великі перепони, позаяк українська державність – найбільша проблема світу, виголосив найперші завдання Державного Правління. Я. Стецько так, зокрема, згадував про це: «Взяти у свої руки адміністрацію, господарське життя, культурно–освітнє, а понад усе організувати армію і міліцію. Ми встановлятимемо в усій Україні такі порядки, які відповідають українській духовості і нашому соціальному і культурному ідеалові. Наше соціальне реформаторство, наша соціально–політична революція встановлятиме такий лад, якого прагне наш народ; респектуючи його волю – наше Правління докладе усіх зусиль, щоб через відповідні парламентарні інституції усі верстви народу могли свої бажання висловлювати і співвирішувати основні проблеми національного буття» [25, с. 197]. Промовець запевнив, що революційна ОУН за всяких умов стоятиме на сторожі інтересів нації, а як буде необхідно – проти усіх, хто не буде респектувати суверенітету нації. Бажаючи приязних взаємин з Німеччиною, воєнного союзу проти Росії між Україною та Німеччиною, Я. Стецько висловив сподівання на спільну перемогу над російськими загарбниками, додаючи, що для усіх українців завжди понад усе стоятиме добро Суверенної Соборної Української Держави.

Національні Збори закінчилися співанням «Не пора, не пора»... Одразу по їх закінченню Я. Стецько передав відповідні ухвалені документи про проголошення української державності Я. Старуху і Л. Ребету для негайного оприлюднення їх по радію. Текст Акту проголошення Української Держави того ж вечора на львівській радіостанції зачитав для громадськості її диктор студент Юліан Савицький [21, с. 30]. На ранок 1 липня 1941 р. голова УДП віддав наказ виготовити дві печатки з написами «Українська Держава» та «Українське Державне Правління».

Варто зауважити ще й на тому, що не усі члени Проводу ОУН(р) знали про намір проголосити відновлення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р., як не знали про таке рішення й члени Українського Національного Комітету (УНК) у Кракові. Я. Стецько стверджував, що таке рішення було прийнято ним особисто (напевно, що все ж таки з попередньої згоди окремих провідних діячів вищезгаданої революційної групи ОУН й, власне, самого С. Бандери). Ось як пояснював такий оберт подій сам Я. Стецько: «Нашого рішення проголошувати у Львові державність ми не могли подавати до відома УНК ще й з цієї причини, що в нас було рішення проголошувати відновлення державності у Києві, а не у Львові. Але в наслідок розвитку подій сталося це у Львові, як вислід мого персонального рішення, коли я зорієнтувався, що

немає іншої можливості після заяви Гітлера 22 червня 1941 р. з нагоди кампанії на Сході... Провід ОУН уже був на колесах, у поході, була війна. Рішати мали ті, що мали відвагу рішати і мали повновласті ОУН для цього. Проголошення відновлення державності у Львові було не лише заскоченням для УНК, але і для деяких членів Проводу ОУН» [25, с. 152].

Актом проголошення Української Держави від 30 червня 1941 р., що був прийнятий понеділкового дня у Львові Національними Зборами українців, проголошувалося, що «Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує створення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України» [1, с. 1; 28, арк. 3]. Актом було заманіфестовано: «На західних землях України твориться Українська Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві» [1, с. 1; 28, арк. 3].

Українську державність підтримала Українська Церква, як греко–католицька в особах митрополита А. Шептицького та архієпископа Й. Сліпого, так і православна. У своєму пастирському листі від 1 липня 1941 р. митрополит УГКЦ Андрей виголошував: «З волі Всемогучого й Всемилосердного Бога в Трійці Єдиного зачалася нова епоха в житті Державної Соборної Самостійної України...»

Установленій владі віддаємо належний послух. Узнаємо Головою Державного Правління України пана Ярослава Стецька.

Від Уряду ним покликано до життя очікуємо мудрого, справедливого проводу та заряджень, які узгляднили б потреби й добро всіх замешкаючих наш край громадян, без огляду на те, до якого віросповідання, народности й суспільної верстви належать. Бог нехай благословить усі Твої праці Український Народе, і нехай дасть усім нашим Провідникам Святу Мудрість з Неба» [21, с. 33].

6 липня 1941 р. державність підтримав листом православний єпископ Станіславський Григорій Хомишин, а 10 липня 1941 р. з Луцька пастирським листом єпископ Православної Церкви Полікарп (згодом став митрополитом) виявив свою солідарність з державотворчим Актом 30 червня. «...Любі мої діти! Велике Боже милосердя і справедливість приближилися до нас. Довгі роки терпів наш многострадальний нарід наруги і знущання над святою гідністю, – промовлялося у пастирському листі єпископа Луцького Полікарпа. – ... Оце на наших очах справедливість Божа сповнилася: Один Бог, одна нація і спільна краща будучність.

Сповнилась наша відвічна мрія. У городі князя Льва з радіовисильні несеться над нашими горами, нивами, ланами, над нашою так густо зрошеною кров'ю землю радісна вістка: проголошено Самостійну Українську Державу. Разом з українським народом радіє і наша многострадальна Церква. Відроджена у вільній українській державі – Українська вільна Православна Церква буде з народом одною нерозривною цілістю...

...Любити Бога, любити батьківщину – це найбільша чеснота. Служба батьківщині – найбільший обов'язок.

Нехай Господь милосердний допомагає Тобі, народе мій, і Тобі, Уряде наш, будувати Самостійну Українську Державу, а моя молитва за вас перед Престолом Всевишнього буде за вами.

В цей великий час всі українці мусять об'єднатись, всі мусять працювати спільно, бо в єдності сила і ту єдність мусимо показати на ділі.

Не треба нам партій, не треба нам боротьби між собою. Всі мусимо об'єднатися при нашій Святій Православній Церкві, при нашому Урядові, при нашому Національному Проводові.

Признаю на весь Український Нарід і його державний уряд всемогуче Боже благословенство» [21, с. 34–35].

Акт проголошення¹ Української Держави викликав повсюдне схвалення серед української людності у містах, містечках і селах, особливо – в західних областях. Численні народні зібрання своїми рішеннями підтримували проголошення державної самостійності України, а також висловлювали сподівання у підтримці державницьких зусиль українців з боку Німеччини.

Водночас, відштовхуючись від тогочасної військово–політичної дійсності, передбаченою й вказаною вищенаведеними травневими (від 1941 р.) «Політичними вказівками» ОУН(р), від імені провідника Національних Зборів Я. Стецька, запевнила цитатою з Акту проголошення Української Держави, що «відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал–Соціалістичною Велико–Німеччиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає українському народові визволитися з–під московської окупації», а «Українська Національна Революційна Армія, що твориться на українській землі, боротиметься далі спільно з Союзною Німецькою Армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий лад у цілому світі» [1, с. 1; 28, арк. 3].

Отже, головою Українського Державного Правління у Львові став Ярослав Стецько, першим заступником голови УДП – Лев Ребет, другим заступником голови УДП і міністром народного здоров'я – М. Панчишин, тимчасовим головою УДП на виїмковий час – Володимир Горбовий. Членами УДП: І. Клімів (як краєвий провідник ОУН), М. Росяк (начальник канцелярії УДП), Б. Дзерович (заступник у справах юстиції), К. Паньківський (заступник члена УДП у справах адміністрації), В. Лисий (адміністрація), О. Барвінський (заступник у справах народного здоров'я), М. Лебідь (безпека), Біленький (заступник у справах народної освіти), І. Крип'якевич (народна освіта, але прийняти посаду відмовився), М. Мостовий (заступник у справах народної освіти і виховання), генерал В. Петрів (військові справи), О. Гасин (перший заступник з військових справ), Р. Шухевич (другий заступник з військових справ), Е. Храпливий (ресорт рільництва), В. Стахів (ресорт заграничних справ), Ю. Федусевич (ресорт судівництва), Головка (ресорт пропаганди), Костишин (ресорт пошти), І. Ольховий (ресорт фінансів), В. Радзикович (ресорт народної освіти і віросповідань), Я. Старух (заступник в справі пропаганди), Позиченюк (заступник в справах пропаганди, Пекарський (заступник у справах народної освіти і віросповідань), Ю. Павликовський (торгівля і промисл), Д. Яців (заступник у справах народного господарства), Р. Ільницький (заступник у справах народного господарства), Х. Лебідь–Юрчик (заступник у справах фінансів), Осінчук (заступник

з народного здоров'я), Б. Іваницький (заступник у справах рільництва), Т. Мороз (ресорт комунікації), А. Пясецький (заступник у справах рільництва та керманіч відділу), В. Солонинка (заступник начальника канцелярії УДП і начальник канцелярії зв'язку з ОУН), І. Грабар (директор Ревізійного союзу кооператив), Р. Раковський (директор Центрального союзу українських промислових кооператив), І. Мартюк (директор Центрального союзу українських сільсько–господарських кооператив), О. Сербин (директор Споживчої кооперативи), І. Ольховий (директор Центрального Українського банку) та інші [29, арк. 13].

Представниками Українського Державного Правління за кордоном (як заступники голови УДП) стали: В. Горбовий (терен Великої Німеччини; в рамках Українського Національного Комітету), Г. Барабаш (Румунія), Л. Мосендз (Словаччина), Ріко–Ярий (Японія), Івахнюк (Хорватія), В. Стахів (Німеччина) [29, арк. 4].

Оперативність таких призначень і готовність кадрового багажу була зумовлена тим, що ОУН(р), керуючись метою відновлення державності, виробляла для свого активу не лише ідеологічно–теоретичні конструкції, цілеспрямовано формувала і вишколювала не тільки бойові загони, як основу власної національно–революційної армії, а й ретельно працювала над підбором і підготовкою цілої обійми кадрово–націоналістичної адміністрації, яка за історичної нагоди, за допомоги мобільних й міцних боївок, рішуче і впевнено перебиратиме на себе владні повноваження на місцях. Бандерівський провід розумів, що жорстока війна між Німеччиною та СРСР є лише питанням часу й готував Організацію також і до такого розвитку подій як на практичному, так і на теоретичному рівнях.

Відтак уряд був з партійно–політичного боку коаліційним, до якого увійшли представники ОУН(р), ФНС, УНДО, соціалістів та безпартійні. Засадничо ж контроль над державним українським правлінням неофіційно тримала революційна (бандерівська) ОУН. Лідер державного центру УНР А. Лівіцький, запрошення якому вступити до уряду привіз спеціальний уповноважений І. Равлик, дипломатично відмовився, мовляв, «не з принципових причин, але з огляду на неясну політичну ситуацію» [21, с. 35]. Мельниківській гілці ОУН, звісно ж, пропозицій вступити до уряду надіслано не було (перемовини під патронатом А. Шептицького призвели до чергового ультимативного розриву). Роль передпарламенту мала виконувати Українська Національна Рада на чолі з Костем Левицьким (почесним головою також був митрополит УГКЦ Андрей).

«Наш реалістичний підхід, – згадував Я. Стецько, – був такий: розбудова кадрів, зорганізування і вишкіл Похідних Груп на ЗОУ [західних областях України – П. Г.–Н.] з проєкцією доповнення їх на ЗУЗ [західних українських землях – П. Г.–Н.], після залишення означеної частини на ЗУЗ і включення нового елементу з ЗУЗ, який уже ознайомився частинно з підросійською дійсністю на ЗУЗ в 1939–1941 рр. і міг мати кращий підхід до ОСУЗ [осередньо–східні українські землі – П. Г.–Н.], розбудова мережі ОУН і мобілізація активу України для можливого за означених умов повстання чи повстанчих збройних дій. Для всенародного задокументування волі до державної незалежності уже зразу після того, як розпочалася німецько–російська війна, проголошувати відновлення

¹ Початково цей документ називався саме як «Акт проголошення Української Держави», лише через нетривалий час згодом його титулку було перейменовано на «Акт проголошення відновлення Української Держави».

української державності не тільки центрально, але й локально, де тільки є для цього можливість. Водночас перебирати всю владу на місцях у свої руки, творити державну адміністрацію, охоплювати господарське, культурне, церковне і всяке інше многогранне життя державно зрілого народу. Створення центрального українського уряду і проголошення центрально відновлення української державності, очевидно в Києві!» [25, с. 52].

Політично Я. Стецько мав намір об'єднати коаліційний уряд та Раду Сеньйорів з Українським Національним Комітетом з Кракова і залучити в історично-традиційному відношенні екзильний уряд УНР та репрезентанта Української Держави 1918 р. гетьмана П. Скоропадського, до яких як голова Українського Державного Правління, звернувся з окремими листами де прохав А. Лівіцького і П. Скоропадського підтримати відновлення державності для збереження тяглості державної традиції й запрошував до співпраці. «Формуючи УДП, я покликав більшість не-членів революційної ОУН до Уряду, теж до Ради Сеньйорів і з нашої власної ініціативи більшість не-членів ОУН, – згадував Я. Стецько. – Якраз протилежні до монопартійних засад факти юридичного значення ми творили у той час і це з виразної моєї ініціативи, без жодного спротиву з боку інших членів Проводу. Це правда, ми прагнули мати сильну виконавчу владу, тим більше, що це був час війни, але водночас ми не елімінували інших українців від співвирішної співучасті у творенні нового життя в Україні.

Правда також, – зауважував він, – що в той час я мав формальне право, дане мені Національними Зборами, покликати і звільняти членів Уряду, яке давало гарантію майже неможливості зробити диверсію ворогові із середини, але, з іншого боку, є теж правдою, що процес розкладання відповідальності поширився на ширше коло, на інституції різного, іншого виду. Включаючи їх у великий процес будівництва обмежувало значення і впливи ОУН, якщо глибоше аналізувати соціологічні процеси взагалі. І Митрополит Шептицький і Єпископ Полікарп і президент Кость Левицький і ген. Всеволод Петров і пов'язання з президентом УНР А. Лівіцьким і гетьманом Скоропадським – у тому чи іншому відношенні, у тому чи іншому засягу, це все було самообмежування ОУН. І не ця чи інша формула була вирішальною, але фактична інтерпретація її в житті, фактична дія у зв'язку з нею» [25, с. 208–209].

Організація місцевого державного правління. По усій Західній Україні на місцях тривало самоорганізування місцевих українських урядів. Ось як, наприклад, виглядала хронологія шляху до Львова й ланцюга проголошень української державності однією з таких похідних груп ОУН(р). Кордон група перейшла 27 червня біля Динова й того ж дня в с. Воля Володжська було проголошено самостійність Української Держави, переобрано управу колгоспу й створено міліцію. Наступного дня у Бірчі здійснено підготовчі заходи до створення районної та міської управ. 29 червня самостійність України похідна група урочисто проголосила у с. Війську Добромільського району, де також було переобрано управу і створено міліцію.

Наступного дня (30 червня 1941 р.) похідна група прибула до Добромилі й розпочала підготовчу роботу до організації української влади. 1 липня о 19.00 в присутності

представників німецького війська на маніфестації було проголошено Акт самостійності. Не маючи розпоряджень з вище, окупаційна влада міста розгублено сприймала перебрання цивільної влади українцями (ввечері того дня на урочисте прийняття для німецьких старшин навіть прибуло 2 генерали і близько 30 штабних офіцерів). Оунівська група покинула місто в ніч, залишивши др. Логуша, який і перевів заходи для остаточної організації міської та районної управ. Тож до міської управи увійшли: лікар Кушнір (голова), Муліцький (заступник голови), Осадчук (референт просвіти), Кармановський (референт фінансів), Павлюк (референт санітарної служби), О. Мудрий (референт руху населення). До складу районної управи увійшли: Г. Турко (голова), Шатинський (заступник голови), Двудіт (організаційний референт), інженер Гузь (господарчий референт), Бахівський (шкільний референт), Дуркот (фінансовий референт), др. Кушнір (референт здоров'я). На посади ж інших відділів було вирішено призначити комісарів від ОУН(р). Вже наступного дня відбулася відправа управи міста і району, а 4 липня було реорганізовано міліцію (командантом став член ОУП Манько). 6 липня похідна група прибула на маніфестацію до Самбора, а 7 липня 1941 р. виїхала до Львова [6, с. 48–49].

Станом на середину–кінець липня 1941 р. українську державність було проголошено на усіх українських землях, звільнених від радянської окупації, а саме у всіх західноукраїнських областях, в Житомирській та частинах Кам'янець-Подільської і Київської областей. На той час Станіславську обл. майже повністю окупували угорські війська, які проголошенню Української Держави перешкод не чинили. Румунські війська, що захопили Чернівецьку обл. й частину деяких галицьких повітів (Заліщики, Снятин), жорстоко придушували усі спроби відродити українську державність. В інших областях, що були зайняті німецькими і подекуди словацькими військами, перешкод проголошенню української державності не було, проте згодом німці почали вимагати відкликання Акту проголошення Української Держави та розгорнули репресії проти діячів Українського Державного Правління й членів ОУН(р).

Отже після проголошення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р., на виконання наказу ОУН(р), протягом менш як за місяць українську державну місцеву (сільську й міську) адміністрацію було організовано в Станіславській, Тернопільській, Львівській, Дрогобицькій, Рівненській, Луцькій, Житомирській областях і частково в Київській. Тобто у цих регіонах було охоплено усі села, містечка й міста, а також створено українські районні управи. Обласні управи було налагоджено й запрацювали у Станіславі, Тернополі, Львові, Житомирі, Рівному та Луцьку. В стадії організації перебували обласні управи в Дрогобичі [31, арк. 75–75зв], Вінниці та Кам'янці-Подільському [31, арк. 56]. Фактично затвердженими німецькими військовими чинниками були обласні управи Тернополя, Станіславів, Луцька й Житомира, які працювали у порозумінні з окупаційною військовою владою. У Рівному та Львові на той час налагодити зв'язок з німецькою військовою адміністрацією не вдалося, проте практичні контакти було встановлено з округами й районами. Окремі групи були надіслані для організації місцевої державної влади на Пінщину та Берестейщину, Буковину і Закарпаття, до Центральної та

Південно–Східної України, у Крим. Окружні управи було зорганізовано на терені майже усіх західних областей, а округи у більшості покривалися за давніми повітами.

Варто зауважити й на тому, що при призначенні українських державних управ усіх ступенів і рівнів в ОУН(р) засадничо намагалися керувалися принципом фаховості. Тож часто бувало, що до складу управ входили люди, які в минулому виявляли більшу чи меншу політичну діяльність (зокрема окремі члени УНДО, радикали, члени ФНС) й які, однак, мали беззастережно визнати авторитет проводу ОУН(р) і лояльно виконувати усі директиви її місцевих проводів, а також публічно виступати як прибічники бандерівської ОУН [31, арк. 8–12].

Голови Обласних управ були у повноважності «змінювати склад членів Управи, пропонуючи зміни на затвердження» голові Українського Державного Правління [32, арк. 20; 34, арк. 2]. Голови місцевих урядів складали присяження на вірність Українській Державі. Так, наприклад, прямо перед відкриттям Народних Зборів 30 червня 1941 р. у будинку «Просвіти» таку присягу перед Я. Стецьком здійснили Ю. Полянський як новопризначений посадик міського управління Львова та інші члени вибраного проводом ОУН(р) міського управління [24, с. 192]. Головами обласних управ стали (липень 1941 р.): Львівської – др. О. Марітчак, Тернопільської – В. Охримович (ОУН(р), Станіславської – інж. Семянчук (колишній член ФНС), Волинської – А. Марченко (ОУН(р), Рівненської – Карнаухов (адвокат, прихильник ОУН(р), Р. Волошин (заступник голови), Житомирської – І. Луцук.

Власне, у Львові станом на середину липня 1941 р. обласну управу було сформовано у наступному складі: др. О. Марітчак (голова), mgr. Спольський (заступник голови), адвокат з Чорткова, колишній радикал др. Росляк (загально адміністративний референт), інж. Девосер (земельний референт), інж. Бачинський (референт промислу), дир. Квасниця (референт торгівлі), Кульчицький (референт комунального господарства), др. Гриньовський (референт суспільної опіки), mgr. Стець (референт фінансів), інж. Рижевський (референт шляхів), М. Кульчицький (референт заготівель) [31, арк. 8–12].

Персональний склад, наприклад, Луцької обласної управи, що сформувалася 10 липня 1941 р., мав таких членів: А. Марченко (голова), Андрійшин (заступник голови), П. Ерастів (начальник канцелярії), Є. Тиравський (начальник адміністративного відділу), А. Кох (начальник господарчого відділу), Б. Білецький (начальник відділу освіти), А. Омельчук (начальник відділу здоров'я і суспільної опіки), Ю. Критюк (начальник відділу лісів), В. Поліщук (начальник відділу шляхів), Волощак (начальник відділу податків), Ю. Кох (референт пропаганди), Ф. Юревич (референт безпеки) [34, арк. 1]. Саме цей склад був затверджений Я.Стецьком у Берліні 5 серпня 1941 р. [34, арк. 2].

29 липня 1941 р. під патронатом обласної езекутиви ОУН(р) було створено Кам'янець–Подільську обласну управу, до складу якої увійшли: М. Козак, Д. Притуляк, О. Лисяк, Т. Охримович, М. Фриз, О. Голубяк, Б. Лотоцький, Б. Цуприк, М. Побережник, В. Біланюк, Л. Сваричевський. Закладено було й обласну народну міліцію з 14 чоловіків (передбачалося довести її склад до 100 озброєних осіб), яку очолили: В. Зброжик (обласний командант), Карасевич (заступник команданта), К. Роснецький (секретар), Я.

Щегрин (муштровий референт). Крім того, при міській управі Кам'янець–Подільського мала бути організована охоронна сторожа у складі 20 осіб [31, арк. 54–55].

5 серпня 1941 р. у Берліні Я. Стецько затвердив склади окружних управ: Житомирщини [31, арк. 6] (голова – О. Яценюк [15, арк. 1]; обласною управою керував І. Луцук [31, арк. 63в]), Рівненщини (голова – Г. Карнаухів), Володимирщини (голова – С. Черниш), Ковельщини (голова – Підгірський), Горохівщини (голова – Н. Димич), Дубенщини (голова – О. Сацюк). Посадниками міст було призначено: інженера Єрмолаєва (м. Луцьк), Бульбу (м. Рівне), І. Бартківа (м. Володимир–Волинський), доктора Пирогова (м. Ковель), Трачука (м. Горохів), В. Бурку (м. Дубно) [32, арк. 20].

Обласні державні управи поділялися на окружні, окружні управи – на районні (повітові), районні управи – на сільські. Так, наприклад, Дрогобицьку область організаційно було поділено на три округи: Стрийську, Самбірську і Перемишльську. До Стрийської округи належало 6 районів: Дрогобич, Сколе, Стрий, Миколаїв, Жидачів, Ходорів. До Самбірської округи належало також 6 районів: Устрики–Долішні, Старий Самбір, Турка, Самбір, Рудки, Хирів. До Перемишльської округи належало 4 райони: Бірча, Доброміль, Перемишль, Мостиська [31, арк. 75–75зв].

Районна управа складалася з таких осіб: голова управи, заступник голови, секретар. При районній управі діяли відділи: адміністративний, господарчий, освітній, суспільної опіки і здоров'я, технічний – на чолі яких стояли відповідні референти, що підлягали особисто голові управи.

Сільські управи діяли у складі: голови, заступника голови і секретаря. При сільських управах існували відділи: господарчий, шляховий (дороговий), освіти й виховання, суспільної опіки і здоров'я з відповідними керівниками.

Порядок у районі мала підтримувати Народна міліція на чолі з комендантом, що підпорядковувався повітовій Команді міліції. По селах організовувалися станиці Народної міліції, підпорядковані районному командантові Народної міліції [31, арк. 52; 33, арк. 1–2]. Подекуди, як наприклад, у Краснянському районі, його голова О. Галиш своїм Обіжником №1 від 3 липня 1941 р., повідомляючи про творення молодого Української Держави, між іншим, наказував сільським головам району «творити по селах Відділи Народної Оборони /Січові Стрілці/» до якої мали належати «люди від 35–ть літ в гору» [17, арк. 46].

Перші заходи, звісно ж, були установчого характеру. Ось як, наприклад, організовувалися районні управи на Рівненщині та в чому мали полягати їх перші заходи з налагодження української державної влади (станом на 19 липня 1941 р.). Перш за все, районні управи до встановленої дати (в цьому випадкові – до 3 серпня) мали подати до окружної управи персональний склад районних та сільських управ із переліком керівників усіх відділів (за встановленою формою). Адміністративний відділ повинен був провести реєстрацію усіх фахівців і підготувати кадри працівників для обтяження місцевих урядів та підприємств. Підготовка мусила проводитися шляхом улаштування курсів під проводом людей, що вже працювали у даній галузі. Також потрібно було провести перепис людей за національною приналежністю (відповідно до форми опису, яка додавалася). Усім

працівникам управи відділ мав видати належні посвідчення. На адміністративний відділ покладалося також завдання полегшити повернення біженців до місць їхнього попереднього мешкання.

Господарчий відділ мав: 1) зібрати, інвентаризувати та забезпечити майно та устаткування державних й громадських установ і підприємств, признаючи до цього певних людей та, в разі потреби, скористатися допомогою міліції; 2) забезпечити збір врожаю, організуючи, за потреби, робітничі дружини, які могли за винагороду працювати в одноосібних чи колективних господарствах (колишніх колгоспах і радгоспах); 3) намітити й негайно представити окружній управі кандидатів на комісарів радгоспів (колгоспів) та підприємств; 4) забезпечити, аби земля і маєтки лишалися у користуванні тих, що працювали на них перед німецько-радянською війною; 5) безвласницькі господарства віддати в користування відповідним родинам; 6) організувати постачання німецької армії за відповідними рахунками (у випадкові непред'явлення таких, належало списувати відповідні акти за підписом свідків); 7) обрахувати статистику господарств: кількість засіяної та незасіяної землі (за можливості за родом плодів), кількість наявного живого інвентаря, порівняно з його станом до німецько-польської війни; 8) усталити запаси збіжжя, паші й живого інвентаря, подаючи продажі спроможні села.

Освітній відділ мав завданням: 1) забезпечити шкільні будинки та майно, інвентаризуючи їх; 2) подбати про господарче забезпечення школи з метою її запрацювання; 3) організувати культурно-освітнє життя села.

Відділ суспільної опіки і здоров'я повинен був: 1) забезпечити та провести інвентаризацію медичних пунктів (лікарень, амбулаторій, санаторій, пологових будинків («родильних хат»), залишивши їх у попередніх приміщеннях, й подати відомості про стан, у якому вони знаходилися; 2) подати до окружної управи список лікарів, фельдшерів та іншого медичного персоналу, який був у даному районі із зазначенням усіх національностей та становища; 3) скласти списки родин, що потерпіли під час воєнних дій та виділити їм одноразову допомогу; 4) опікуватися українцями зі східних земель, що попередніми своїми переконаннями виявили себе як національно-свідомий елемент.

На технічний відділ покладалося: 1) покласти дороги, мости в районі та скласти відповідний звіт про їхній стан чи знищення внаслідок воєнних дій; 2) розібрати ушкоджені будинки, яким загрожувало руйнування, причому матеріал здатний до вжитку належало відповідно використовувати; 3) вживати до праці на публічних роботах жидів без винагороди, забезпечивши їх харчуванням; 4) на роздоріжжях, установах, підприємствах, санітарних пунктах, кооперативах та крамницях вивісити орієнтаційні таблиці двома мовами: українською та німецькою; 5) на установах вивісити національний прапор та тризуб [33, арк. 1–2].

У сільській місцевості завдання влади були загалом подібними. Для прикладу, ось які першочергові розпорядження у перших числах липня 1941 р. віддавав голова Радеківської окружної управи о.Мурович своїм Обіжником №1 головам сільських управ щодо організації адміністративного та господарського життя. Сільським управам приписувалося: 1) здійснити інвентаризацію усього громадського чи державного майна, що

знаходилося на селі – склади, млини, горальні тощо (решанент належало описати у двох примірниках, один з яких до 10 липня передати до господарського відділу окружної управи); 2) організувати охорону цього майна від розносу; 3) призначити гасвих, які мали охороняти ліси (державні та колишні панські, приватні ж ліси, що були відібрані більшовиками, поверталися до тогочасних власників), усіякий вируб лісів і вивіз заготовленої деревини заборонялися до подальшого розпорядження окружної управи (наголошувалося, що будь-яке самовільне привласнення громадського чи державного майна буде карано воєнним законом); 4) голови сільських управ, секретарі та уповноважені колгоспів мали 9 липня о 9.00 ранку (за німецьким часом) з'явитися до Радекова на нараду для одержання інструкцій в справах адміністративних і господарських [31, арк. 91–92].

Як можна побачити із витягу з протоколу №1 зборів голів і секретарів громад, які відбулися в Лопатині 23 липня 1941 р., обов'язки голови і секретаря сільських управ мали певне регламентування. Так, у протоколі зазначалося, що голова і секретар «мають всі справи полагоджувати совісно і точно», а з прохачами чи відвідувачами питання «залагоджувати по змозі на місці у себе, а не відсилати до району, де не знаючи докладно цих людей і їх обставин уряд не має даних до позитивного полагодження» (до району визначалося передавати справи, які не змога було вирішити на місці, але «з точними і достаточними матеріалами» й за прибуття не лише зацікавлених осіб, а й самого сільського голови) [31, арк. 67]. Голова управи був її господарем і представником, йому підпорядковувалися секретар, усі члени комісії управи та громадські працівники, а також народна міліція. Щодо графіку роботи, то години присутності голови і секретаря в управі визначалися від 7 до 11 ранку та від 14 до 17 години дня, а в разі, коли вони виїздили у справах з села, то в канцелярії сільської управи мусив був би присутнім заступник голови. Голова управи був відповідальним за порядок та усі справи на селі. При кожній сільській управі слід було обрати комісії у чисельності: земельну (на 20 хат – 1 член), шляхову (4–6 осіб), санітарну (3–4 особи), суспільної опіки (3–5 осіб), роз'ємну (3–5 осіб), таксаторну (3–4 особи), ревізійну (5 осіб), господарчу (її мав очолювати голова сільської управи, а членами – усі завідувачі комісій). При селах мали бути закладені читальні, вогневу сторожу, кооперативу, молочарню. Крім того, слід було обрати й завідуючих промислових установ, як державних, так і кооперативних, а також нічну варту, денних чергових, польових, гаєвих, дорожника, працівників читальні. У кожній канцелярії урядування мало провадитися й реєструватися у книгах: протокольна, реєстр засвідчень, касова, інвентарна, статистична, мешканців чужих околиць (для східних областей), бідних мешканців, мельдункова, мешканців шкід воєнних, протоколів громадських, реєстр адміністративних покарань.

Щодо господарських справ необхідно було: скласти список споживчих матеріалів в державних і кооперативних установах; забезпечити державне майно (дерево в лісі), інвентар колишніх колгоспів від крадіжок і нищення, як і майно осіб, вивезених більшовиками; подати письмово чи існував ще в селі колгосп, який його обшир, причини і час ліквідації; скликати сільські земельні комісії, половину всього збору (без огляду на приналежність

поля) належало забезпечити для держави; віддати землю колгоспу колишнім власникам (окрім фільварків тощо), а також біднякам села; землю вивезених (депортованих) людей віддати їхнім родинам; малоземельні жиди, які особисто працювали на ріллі, могли зібрати 50% врожаю, інша частина належала урядові села; по жнивях усі землі мусили бути приготовлені до управи і засівів під загрозою конфіскації майна і вивезення до робітничих таборів [31, арк. 67–69].

Сільським управам, як можна побачити з розпорядження вищезгадуваної Радеківської окружної управи до сільських голів, наказувалося провести у своїх селах реєстрацію фахових людей (агрономів, лісничих, машиністів, столярів, кравців, шевців, трактористів, охочих до праці в бюро та ін.), поділити їх за національностями і передати цей список до окружної управи до 10 липня 1941 р. Відділам шляхів визначалося негайно організувати «шальварковим порядком» полагодження пошкоджених чи зруйнованих мостів і доріг.

У сфері кооперації сільські управи зобов'язувалися також провести: а) вибори управи селищного кооперативу, яка негайно мала здійснити інвентаризацію наявних цінностей; б) налагодити продаж та купівлю товарів (за марки і карбованці у співвідношенні 1 марка = 10 крб.); в) акти інвентаризації матеріальних цінностей й усі гроші пересилати до Кооперативного союзу в Радеківі. Кожна сільська управа Радеківщини, крім того, мусила подбати, щоб кожного дня громада постачала у райцентр 5 літрів молока, 5 бухонців хліба, пів копи яєць, за можливості кілька кілограмів м'яса.

У сфері освітній та виховній визначалося: 1) учителям–українцям негайно розгорнути культурно–освітню роботу серед шкільної дітвори та дорослих; 2) організувати читання з історії українського народу (спеціально звернути увагу на визвольні змагання та перешкоди у творенні Української держави); 3) роз'яснити тогочасне становище українського народу та його перспективи на майбутнє; 4) відновити існування колишніх читалень «Просвіти» та усіх інших культурно–освітніх і господарських товариств й розпочати функціонування відповідно до їхніх статутів; 5) усі домівки привести до культурного вигляду (де не було приміщень слід було підібрати певну хату у порозумінні з головою сільської управи); 6) за додатковою інформацією звертатися до виховно–освітнього відділу радеківської окружної управи.

Відділам лікарським сільських управ наказувалося наступне: 1) подбати, аби місцеві аптечки були забезпечені, а лікарський інвентар віддати під опіку лікарів відповідно місцевих амбулаторій; 2) про кожне еventуальне пошесне занедужання доносити голові лікарського відділу окружної управи [31, арк. 91–92]. У деяких місцевостях, як наприклад у Лопатинському районі, встановлювалися лікарські оплати: за амбулаторні візити – 5 крб., за вихід на дім – 10 крб., за лікування в шпиталі – 15 крб., за лікування бідних селян мала сплачувати громада [31, арк. 67–69].

Щодо правопорядку, то окружна управа наказувала головам сільських управ перевірити чи в часі військових дій не було пограбовано чогось з приватного майна. У випадку виявлення подібного міліції мав бути відданий наказ розшукати пограбоване майно і повернути власникам. Командантам станиць доручалося простежити чи були і які саме чужинці на території їхніх сіл й подати

відомості про них до окружної управи, а небезпечних для держави заарештувати на місці (самочинних судів не дозволялося). Якщо ж у якомусь селі ще не було сільських управ, доручалося негайно такі створити у складі 8–ми членів з людей, відданих українській державній справі [31, арк. 91–92].

У зв'язку з тим, що 1 серпня 1941 р. Галичину німцями було включено до Генеральної губернії по краю прокотилася хвиля народних протестів і зборів підписів на підтримку ОУН та Українського Державного Правління [35, арк. 3], зокрема у Зборівському повіті народні зібрання відбулися у 71 населеному пункті, в Олієві (900 підписів), Озірній (1045 підписів), Великій Плавучій (536 підписів), Букачівцях (534 підписи), Білоголовах (596 підписів), Годові (615 підписів), Кудинівцях (509 підписів), Лопушанах (575 підписів), Перепельниках (575 підписів), Манаєві (576 підписів), Ярославичах (426 підписів) тощо [35, арк. 3–4].

Слід зауважити, що нормальному функціонуванню українських управ усіх ступенів великі перешкоди все ж таки чинилися з боку німецьких і мадярських військових чинників (орґс– і штадткомендатур). Часто траплялися випадки, коли, незважаючи на існування місцевих (сільських чи містечкових) українських управ, німецькі й мадярські військові коменданти уповноважували організувати місцеву державну адміністрацію (до міліції включно) польські елементи, особливо це траплялося на терені Тернопільської області. Німецька військова влада також досить часто втручалася у господарські відносини української адміністрації, надто у справу налагодження промисловості, сільського господарства й торгівлі, створюючи таким чином хаос та занепокоєння серед українського населення.

Крім того, на керівні посади в економічному житті німці прагли виставити польських господарників, поширювали чутки про повернення польських дідичів на націоналізовані земельні посілости та колишніх власників до націоналізованих промислових чи торговельних підприємств. Траплялися випадки, коли польські дідичі одержували від різного роду німецьких військових комендантів певні конкретно не окреслені уповноваження про передачу їм їхніх колишніх маєтків. Щоправда з тих уповноважених ніхто так і не відважувався заявитися до села аби спробувати перебрати до своїх рук керівництво тими маєтками. Подекуди німецькі військові чинники, без порозуміння з українською державною адміністрацією чи місцевим проводом ОУН(р), змінювали встановлене українською місцевою управою керівництво підприємств на польських зверхників, що були заангажовані на протикраїнську роботу (як, наприклад, щодо цукроварні у Ходорові, де німецька військова влада накинута на керівника польського офіцера, що був активним членом польської підпільної організації).

Утім, найбільший безлад створювався в питанні організації й в роботі міліції через те, що у кожному районі, окрузі та області німецькі військові власті по різному ставилися до цієї справи. Особливо щодо проблеми озброєння міліції та її компетенції щодо прав арештовувати, здійснювати обшуки, вести слідство тощо. В одних районах міліції дозволялося носити зброю, в інших – заборонялося, тож у більшості районів українська народна міліція діяла обеззброєно. Українській міліції також суворо заборонялося здійснювати арешти,

що створювало ненормальний стан й спонукало ворожі до українців чинники ставати до організації збройної антиукраїнської боротьби з кривавими наслідками (як, скажімо, у с. Мелна чи у повіті Рогатин). Відтак українська міліція була неспроможною вести ефективну війну з диверсійними більшовицькими загонами у деяких районах й у лісистих теренах. Відновлювали свою діяльність й польські підпільні організації, які влаштовували вишкільні курси, військові вправи, використовуючи для цього колишніх польських старшин, що перебували в українські місцевості услід за угорськими військами. Траплялися випадки, коли українська міліція викривала зброю у польського населення, проте у відповідь з подачі польських поміщицьких кіл мадярські військові підрозділи роззброювали українську міліцію (як це було, наприклад, у с. Ходачків, у повіті Тернопіль) [31, арк. 8–12]. 1 серпня у Винниках на тютюновій фабриці українська міліція викрила польську терористичну організацію та антиукраїнські листівки, у Гишках та у Вирняхках поляки поздирали з урядових будівель українські прапори, після чого вчинили замах на українського міліціонера. І усе це творилося при покритті гестапо, яке навіть прилюдно побивало українську міліцію (як то було 6 серпня у Винниках) [31, арк. 50].

На терені Станіславської області від українських державних управ мадяри вимагали складення їм присяги вірності, на що отримали категоричну відмову. Населення ж українське беззастережно ставало на бік організованих ОУН державних адміністрацій. Мадяри окупували усю Гуцульщину та Підгір'я аж по Дністер. На цих теренах угорські війська (у яких було багато поляків, що зголосилися до угорської армії після 1939 р.) забороняли зображення тризуба під загрозою репресій (арештів і розстрілів), по селах тривало цілковите роззброєння української міліції, практикувалося побиття селян тощо [31, арк. 74].

Щоправда тривало протистояння мельниківської та бандерівської організацій. Так, бандерівці, збуривши людей, вигнали представників ОУН(м) із зали під час зібрання робітників у Львові, а у Рогатинському повіті бойовики бандерівської ОУН ліквідували організаційну мережу мельниківців та створену ними районну управу [31, арк. 8–12]. У відповідь на центральних теренах України мельниківці за допомогою СД та гестапо роззброювали бандерівців, перебирали провід міліцією й змушували підписувати заяву з відмовою працювати з бандерівцями тощо [30, арк. 10, 11].

Певні тертя виникли в українських сільських управ і з УГКЦ, позаяк у деяких районах західних областей священики намагалися відібрати у селян церковні землі, які були конфісковані й передані селянам радянською владою, що, звісно ж, викликало у сільського населення невдоволення. Цьому сприяло й послання митрополита А. Шептицького від 10 липня 1941 р. про організацію парохії й громади. В тому посланні голова УГКЦ закликав духівництво організувати місцеві адміністрації, надаючи священикам право силою своєї влади встановлювати по громадах вїттів та призначати начальників міліції. Крім того, А. Шептицький закликав духівництво обійняти усі ерекціональні ґрунти та маєтки, організувати школи й укладати з учителями службові договори. Митрополит також наказав святенництву підготувати німецькі прапори й декорувати ними парафіяльні будинки та закликав

населення до послуху німецькій владі та майбутній цивільній владі тощо. Усе це входило у суперечливість з сільськими управами вже організованими ОУН(р) під егідою УДП.

Загалом же, як доповідав С. Бандері І. Клімів-Легенда, з 200 районів Буковини, Галичини і Волині оунівці перебрали владу у 187 районах, тобто у 3 тисячах 300 населених пунктах.

1 липня 1941 р. факт проголошення відновлення Української Держави 30 червня було визнано Українським Національним Комітетом [5]. 3 липня 1941 р. (як і листами від 4, 5 і 6 липня) Я. Стецько як голова УДП офіційно звернувся до канцлера Німеччини з повідомленням про Акт проголошення відновлення Української Держави й запропонував співробітництво між Україною і Німецькою імперією як союзними державами [38, арк. 20–27]. Вказуючи на Акт відновлення державності, після певного історичного екскурсу (зокрема й акцентуючи на визнання України Німеччиною за Берестейським договором у 1918 р.) Я. Стецько відверто зізнавався А. Гітлеру, що «безпосереднім виразником ідей цього акта та наших політичних прагнень була і є Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери», а також доводив до відома фюрера, що «опираючись на повний суверенітет своєї влади, українська держава приєднується до нового Європейського порядку» [27, с. 95–96]. Проте 5 липня у Кракові на німецький допит до шефа уряду генеральної губернії Бюглера було викликано С. Бандеру та членів президії УНК (окрім відсутнього В. Петріва, що перебував у Празі), де їм було оголошено про негативне ставлення німців як до діяльності УНК, так і до Акту проголошення відновлення Української Держави. Після вищезгаданої розмови С. Бандеру арештували. 7 липня 1941 р. гестапо заарештувало й В. Горбового та полк. В. Євтимовича (гетьманця, керівника езекутиви УНК). 8 липня 1941 р. проф. Андрієвському було повідомлено про заборону діяльності УНК. Зрештою С. Бандеру було вивезено до Берліну.

Тим часом на Я. Стецька було здійснено замах. З свого боку Я. Стецько як голова Українського Державного Правління 7 липня 1941 р. надіслав до німецького Міністерства закордонних справ заяву з черговим обумовленням дій ОУН(р) та обґрунтуванні нагальності у відновленні української державності, в тому числі й з огляду на інтереси самої Німеччини. Ось, зокрема, що з цього приводу писав голова УДП, сподіваючись на ознайомлення з його заявою верхівки націонал-соціалістичного Райху (переклад з німецької): «Як голова українського уряду, і як заступник вождя Організації Українських Націоналістів, що протягом усього часу боролася за утворення Української Держави, розглядаю цей факт, з української точки зору, як єдину правильну і вигідну для інтересів Великої Німеччини справу.

Ця точка зору надає можливості дійти згоди з німецькими органами влади, позаяк між відновленням Української Держави та прагненням Великої Німеччини створити Європу на нових засадах не тільки не зустрічає заперечень, але навпаки, на моє найглибше переконання, зустрічає цілковиту згоду.

Створений мною уряд, – наголошував Я. Стецько, – відповідає бажанням української громадськості. Зі збільшенням [кількості] областей, звільнених від московської окупації, буде розповсюджуватися й вплив

нашого правління на решту української території. Склад створеного мною уряду буде піддано змінам і доповненням у відповідності з потребами і волевиявленням населення. Як український націоналіст я не можу погодитися з партикулярними розділеними інтересами та розділеними внутрішньодержавними правліннями. У випадкові, якщо в Києві буде створено український уряд, то останній буде приєднано до одного з центральних правлінь об'єднаної української держави.

Далі я роз'ясню як заступник вождя ОУН – Степана БАНДЕРИ та як голова українського уряду, що стверджую точку зору тісної спільної праці і спаяного союзу з Великою Німецькою Державою, що здійснить наше звільнення з рабства. Ми розуміємо це, цінуємо і добре знаємо, що це має вирішальне значення для подальшого перебігу історії та зростаючих всебічних відносин між Німеччиною та українським народом. Тим більше, будучи революційними борцями, ми знаємо, що жертви героїчної німецької армії, котра сьогодні на далеких полях України, борючись проти нашого спільного ворога, поставила на карту своє життя, варті помсти.

Вищенаведені рушійні причини й найчесніші переконання українського націоналіста зобов'язують мене зберігати цю політичну лінію та продовжувати розпочату діяльність.

З цієї причини, – наголошував Я. Стецько, – я не можу у цей вирішальний історичний для мого народу зворотній пункт, діяти не інакше, як у повній гармонії з моїм національним обов'язком і не можу відмовитися від розпочатої діяльності.

З іншого боку – я не хочу ані затьм'ярувати необхідні українському народові дружні зв'язки, ані послаблювати допомогу Великої Німеччини у боротьбі проти Москви, й пропоную з висловленою повагою свої послуги» [11, арк. 176, 177].

Утім, попри цей та попередні подібного роду листи і заяви, 9 липня 1941 р. голову Українського Державного Правління було заарештовано німцями і переправлено до столиці Райху. Згодом, у 1948 р. С. Бандера щодо тактики німців зауважував: «Звесною 1941 року, напередодні вибуху німецько-совєтської війни стали очевидними гітлерівські пляни супроти України: підманути туманними кличами й обіцянками, запрягти до свого імперіялістичного воза, а потім зробити з України терен колонізації, господарської експлуатації і джерело невеличкої робочої сили. Спершу, на час війни, Берлін плянував грати на облуду – з одного боку, обіцяти державність, а з другого – викривуватись воєнними обставинами, українською невідготованістю і т.п. Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці невідготовані, необ'єднані, розсварені, нема з ким говорити і т.п. А при тому була ставка на розігрування одних проти одних, не допускаючи до порозуміння» [4, с. 85].

16 липня на нараді у Гітлера, де також були присутніми райхслайтер Розенберг, райхсміністр Ляммерс, фельдмаршал Кейтель, райхсмаршал Герінг та Борман, усі намагання А. Розенберга схилити фюрера і керівництво Райху до відновлення української державності хай і з певними обмеженнями не мали успіху. Більше того, А. Гітлер заявив, що Крим має бути заселений німцями, а «староавстрійська Галичина стане територією Райху» [27, с. 176–177]. У Берліні перемогла безапеляційна позиція: «Мова йде про самовільний вчинок відомої честолюбивої

та активної групи Бандери. Інсценізований ними у Львові акт, з нашої точки зору, не має жодного державоправного значення» [27, с. 206].

Німці однозначно висунули вимогу відкликати Акт 30 червня. На це політична служба ОУН(р) твердо заявила, що проголошення відновлення української державності у Львові вже стало історичним фактом і стане однієї з славних традицій і свят українського народу. «Проголошення відновлення української державності без створення уряду стало б порожньою декларацією. Український уряд – це доказ існування Української держави. Українська державність була проголошена не лише у Львові; – наголошувала ОУН(р), – державна влада створювалася усюди в країні, де лише було ліквідовано московський режим, в деяких місцевостях навіть раніше, ніж у Львові. Це підтверджує прагнення українського народу до власного державного суверенітету» [27, с. 213–215]. Було також зауважено, що «хоча ОУН і створила уряд, її членами зайняті лише і деякі урядові пости, більшість керівників виконавчих структур не члени ОУН, а фахівці, або відомі українські політичні особистості. Уряд має підтримку таких авторитетів, як митрополит уніатської Церкви граф Шептицький, архієпископ православної Церкви Полікарп, колишній президент Національної ради Зах[ідної] України д-р Кость Левицький та ін.» [27, с. 213–215].

Водночас ОУН(р) запропонувала німцям компромісну схему принципу організації функціонування української влади на час до визволення усієї України, чи хоча б Києва. Тож до часу визнання нової держави Німеччиною передбачалося, що український уряд скличе у західних землях Українську Крайову Раду для співпраці з німецькими військовими установами у Львові. Крайова Рада була б підвітна голові українського уряду, що тимчасово існував би лише для української громадськості. Відтак, до визнання УДП, німецьким військовим установам пропонувалося співпрацювати з Українською Крайовою Радою, тим паче, що українські установи нижчого рівня, такі як обласні і районні адміністрації тощо, уже були створені й функціонували майже по усій західноукраїнській території. Крайова Рада повинна б була будуватися за фаховим принципом із відділеннями: управління, міліції, господарства, охорони здоров'я тощо, а її компетенція мала б поширитися на усі західні терени. Члени ж уряду (УДП), що були визначені на чолі окремих ресортів, могли б виконувати відповідні обов'язки і в Крайовій Раді.

Такий компроміс, на думку ОУН(р), з одного боку, міг заспокоїти українців, з іншого – не суперечив би «вчичувальній позиції Німеччини» щодо розвитку подій в Радянській Україні та в Києві. При цьому націоналісти припускали, що Берлін остаточно може «пізніше визнати український уряд, замість сьогодні його касувати, особливо тоді, коли розвиток в Східній Україні лише підтвердить нашу сьогоднішню позицію» [27, с. 216–217]. Питання ж державної самостійності України не підлягало дискусії, до того ж, як вважали в ОУН(р), «для обох сторін».

Натомість представники німецької влади на початку серпня 1941 р. висунули провідомі ОУН(р) три вимоги, однією з яких було розв'язання українського уряду (УДП), сформованого 30 червня [36, арк. 1]. У відповідь оунівці відмовилися виконати саме цю умову, мотивуючи тим, що ОУН(р) не має легального права розпускати уряд,

позаяк це є прерогативою Українських Національних Зборів [36, арк. 10]. «Характерно, – згадував Я. Стецько, – що у часі переговорів, ведених у Берліні 1941, серпень, делегати німецького уряду пропонували нам перемену УДП [Українського Державного Правління – П. Г.–Н.] на якийсь Ляндрат чи Байрат при німецькій владі, що якраз відповідало концепції Геббельса [40, с. 225] його «шем–гаверементс». Очевидно, це було нами у принципі відкинено» [25, с. 119].

Тим часом похідні групи ОУН(р) опановували українські Закарпаття, Берестейщину і Пінщину, а головне – просувалися поза р. Збруч, через Проскурівщину, Житомирщину, Вінниччину на Київ, а далі – на схід і південь України. Провід Організації кинув у політичний бій з головним завданням створювати місцеві українські управи та організувати збройну боротьбу близько п'яти тисяч (5000) найкращих активістів. Похідні групи були поділені на три основні частини.

Перша – Північна (близько 2500 осіб) була зосереджена перед вимаршем понад Бугом й мала за мету прибути до столиці країни – Києва. Її провідниками були М. Климишин (заарештований німцями у Житомирі), потім Д. Мирон–Орлик (убитий в Києві 25 липня 1942 р.), опісля – П. Сак–Могила. З провідних членів ОУН(р) у Києві, між інших, перебували В. Сидор–Шелест, Д. Маївський–Тарас і М. Прокоп. У столиці група «Північ» видавала підпільну газету «За Самостійну Україну» та журнал «Молода Україна», які виготовлялися у підпільній друкарні ОУН ім. М. Хвильового [25, с. 76].

Друга група – Середня, або «Центр» (близько 1500 осіб), провідником якої був бойовик М. Лемик–Сенишин, який 1933 р. здійснив атентат на радянського консула у Львові. Група була зосереджена на захід від Сяну, в Перемишлі і Ярославщині, звідкіля рушила на схід й мала за призначення пробитися до Харкова, проте це їй не вдалося (значну її частину розгромили німці; М. Лемика разом із п'ятьма іншими членами групи стратило гестапо в жовтні 1941 р. у Миргороді). Частина групи дісталася Сумів, де створила підпільну організацію [7].

Третя група – Південна (близько 1000 осіб) виступила з Сяноччини під проводом М. Річки, якого згодом заступив З. Матла у напрямкові на південний схід із центром в Одесі [25, с. 76]. Група «Південь» пройшла через Дніпропетровщину аж у Донбас і Крим, охопивши підпільною мережею Одеську, Кіровоградську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку, Дніпропетровську, Сталінську області й заклавши осередки в Криму (до Криму було спрямовано шість загонів у складі по шість оунівців в кожному; відомо, що одного підпільника німці заарештували у Симферополі; у вересні кілька оунівців було страчено у Джанкої [39, с. 97], а, наприклад, І. Осадчука гестапо схопило у Євпаторії й згодом переправило до Львова, де в грудні 1941 р. він був розстріляний в тюрмі при вул. Лонцького). Окремі представники ОУН(р), зокрема З. Ломацький, «Тімко», В. Барка, д-р Голубінка, І. Дубас, дісталися й Кубані [25, с. 112].

Там, у центральних і південно–східних областях, їх очікували інші умови, інакша, ніж у підпольській Україні, трансформована комуністичним терором, народна свідомість. Заляканість людей вражала прибулих оунівців. Так, наприклад, 13 липня 1941 р. в Інформаційному листку для учасників Південної похідної групи ОУН(р) застережливо повідомлялося про цілковиту інертність

українського населення на південний схід від Збруча: «Міліції не організують. Ждуть на наказ («Як нам скажуть, то зробимо»), а хто має дати цей наказ, не знають). Управи не організують, рівно ж ждуть на наказ. Своїх думок не висказують. По дуже довгій розмові старші розговорюються, при цьому тужать за царськими часами, мовляв, добре було жити. З молоддю немає прямо з ким говорити. Найбільше розмовляють жінки і від них можна дістати найбільше інформації. До жидів чують ненависть, але немає ніякої там реакції. Брак ініціативи місцевого населення. Не є радо бачений в нім[ецькій] влад[і]. Тому дозволили навіть (перший випадок) перекладникам піти «в народ», організувати міліцію, самоуправу, пропаганду на терені Проскурівщини. Для налагодження цих справ віддають 10 авт до диспозиції. Одиноко тільки кинулися на розбирання колгоспного майна (живий інвентар і машини), бере той, хто може. В розмовах висловлюють свою байдужість у відношенні до цього: чи буде колгосп, чи ні. Про харчі дещо тяжче. Населення дає його, але рівно ж не з власної ініціативи. (Треба наказувати). Це може змінитися у відношенні до пох[ідних] груп, з огляду на працю, яку вони дають. Справа підвод буде теж відай не легкою. Загально можна схарактеризувати населення так (на основі заподаних інформацій цілковита інертність, брак віри в зміну перестрашення, призвичаєння все робити на наказ згори)» [6, с. 71–72].

Не менш пригнічені відомості надходили й з Житомирщини (звіт від 17 липня 1941 р. з м. Житомира): «Загал населення зубожілий, не мають що їсти, брак зовсім хліба. Люди обдерті, босі, хати обірвані, опущені, почорнілі, тини поламани, церкви порозбивані або замінені у шпихліри. Сумний – опущений зовнішній вигляд українських сіл. [...] Вражіння загальне – це одна велика руїна. [...] Не вірять у Самостійність, бо не бажають її і тому уважають, що німці завоювали Україну і що тепер буде тільки трохи життя, так як було – більш не буде. Зовсім брак молоді, так є у селах і так у містах. Богато молоді є дійсними комсомольцями, що вірять в ком[уністичну] ідею. Комуністи мали ідею, мали сильну пропаганду і це дуже багато. Німці не мають ні одного, ні другого. [...] Нині треба людей будити не зі сну, а зі страху... Народ в основі своїй зовсім здоровий і здібний до державного життя. Брак головно інтелігенції, вона була чужа переважно, наша ж знищена, вивезена. Місто було чуже, таким і осталося» [6, с. 86–87].

Зогляду на такі обставини провід Організації підготував спеціальну інструкцію для селян, в якій було відображено програмові засади ОУН(р) та ставлення Організації до колгоспів та розподілу землі [14, арк. 62]. Третя похідна група ОУН(р), що вийшла з Проскурова до Центральної України, мала при собі «Інформативний листок» (від 18 липня 1941 р.) в якому містився витяг з праці Я. Стецька «За зміст державного життя» із роз'ясненнями щодо гасел державного життя та концепції розв'язання земельного питання [6, с. 97; 9]. Похідні групи не лише везли з собою національну символіку, портрети С. Бандери, листівки, агітки й відбитки програмових постанов II Великого збору ОУН(р) [9], накладу яких однаково катастрофічно не вистачало, а й намагалися організувати їхній друк безпосередньо в місцях постою у Центральній та Східній Україні.

Це очевидно мало певну користь, позаяк чим далі, звіти похідних груп ставали оптимістичнішими, проте лише

частково. Ось що повідомляла одна з похідних груп ОУН(р) на Київ: «По сусідніх селах ми зробили збори у колгоспах, перевибрали власти. Люди вже приступили до праці. Люди тут на Київщині дуже гарні, свідомість національна дуже глибока. Всі горнутья до нас надсподівано. Правда – страшно бідні й через цю біду сваряться за кожне поліно і за кожную курку. Нас годують, чим можуть, хоча самі мало мають і тому мусимо користати з допомоги німецьких військових кухонь. Відшукали ми вже тут й підпільників – ще бувших Петлюрівців. Гарні люди, працюємо над ними.

Всі хочуть Самостійної України, але без колгоспів. Нема ні одного, що хотів би остати в колгоспах. [...] Національний ґрунт – несподівано добрий. Кращий, чим у багатьох околицях Галичини, більше відсталих» [6, с. 76–77].

Разом з тим виявлялися й певні складнощі не лише економічного характеру, а й суспільно–політичного. Дійсність підрадянської України була суперечливою, пригніченою страхом й неоднозначною. Відтак похідними групами, зокрема на Житомирщині, було зроблено такі висновки: «До вирішення економічного питання Українським Урядом, не вільно переводити [у] господарчі жадних змін. Колгоспи лишаються як переходові, усі спільно мусять приступити до збору збіжжя і опісля поділять його поміж усі громадяни села. До цього часу Уряд Укр[аїни] видасть потрібні розпорядки. Самовільно ділити колгоспів не вільно. У містах усі держ[авні] склепи перебирає Мись[ке] Управління і пускає в рух наразі як власність міста, наставляючи своїх урядовців» [6, с. 87].

Так у звіті командування Північної похідної групи про становище в Житомирській області від 21 липня 1941 р. окрім констатації того, що у місцевого населення «національна свідомість пририта, зокрема, по містах, ніякого політичного вироблення», окрім як в поодиноких людей з СВУ й інших різних підпільних організацій, звучали й певні застереження. «Ми на правду є одинокою найсильнішою політичною організацією, – зауважувалося у звіті. – Одначе мусимо уважно поставитися до місцевих революціонерів і ставити на місцевому елементі. Ми можемо бути помічною силою, ініціативним та організуючим чинником, не сміємо перегонювати... Самими гаслами і пропагандою не здобудемо народ, якщо він не буде мати хліба, праці і не буде впорядковане життя. Одначе треба двигнути народ і поставити перед ним велику ціль: Самостійність і власну владу!

Уважаю, що не дуже то зручно так нагально наживуватися зовні з фірмою ОУН і іменем провідника. При роботі їм виказати, хто ми і за що боремося. ...Зараз є ми у Київщині і ждемо тільки нагоди якнайскоріше вдертися з першими стрілами у Київ.

Текст [проголошення] Української Державности ми змінили в дусі відновлення, бо Українська Держава існувала, тільки уряд був нам ворожий. Не розв'язавши справи державности в засаді, не бачу можливости практичної діяльности нашого уряду. Силою забороняють. Це буде наш історичний акт. Ми його зробимо, спопуляризуємо і скапіталізуємо та переходимо до поставлення нашої Організації та роботи, розчисленої на довгі роки» [6, с. 114–115].

По прибутті до Центральної і Східної України похідних груп, частина членів яких були наддніпрянцями–емігрантами, там організувалася місцева влада, а народові доносилося оунівська концепція державно–

політичного ладу та суспільно–господарських відносин в майбутній Україні, створювалися обласні та окружні управи. У відповідь німецька окупаційна влада, як доповідало більшовицьке підпілля, у вересні 1941 р. «відкриває справжнє полювання на українських націоналістів» [16, арк. 47]. Звітуючи про стан справ у Центральній Україні, провідник похідної групи ОУН(р), що рухалася через Житомир на Київ, ще наприкінці липня 1941 р. повідомляв, що «відношення німців є абсолютно вороже проти того, щоби на теренах східних і осередніх земель діяли в якийсь спосіб члени організації», примусово змінювали призначених оунівцями голів місцевих управ чи комендантів міліції, забороняли писати на привітальних брамах написи, такі як, наприклад, «Хай живе організація ОУН, Степан Бандера, Самостійна Україна» тощо, «відтак забороняють писати навіть «Вільна Україна», а кажуть писати «Звільнена» [30, арк. 45–47].

Один з членів похідної групи «Південь» наддніпрянець С. Глід згадував після звільнення з німецького концтабору, що на Кіровоградщині оунівці поширювали підручники з історії України, твори Д. Донцова й іншу націоналістичну літературу, Постанови II Великого збору ОУН(р), Акт проголошення Української Держави, відозви і летючки та точно виконували опрацьовані плани та інструкції Проводу ОУН(р) щодо налагодження української державної влади й націоналістичного підпілля. Українську Державу урочисто проголошувалося про містах і селах на мітингах і маніфестаціях із українськими прапорами, транспарантами і кличами. «Здається, – згадував підпільник, – остання така відкрита й масова маніфестація на осередніх землях України відбулася в містечку Вовкове на Кіровоградщині, в ній брали участь українці майже з усього району. Після того вже не було можливости відкрито вести підготовчу революційно–визвольну роботу серед населення, бо німці посилили безоглядний терор проти українського населення, а тому всі члени Похідних груп і інші провідні члени ОУН змушені були піти в підпілля і звідти продовжувати свою роботу» [12, с. 18].

Водночас, перебуваючи у складі похідних груп, їхні очільники й пропагандисти чекали на більші відомості та вказівки від УДП та проводу Організації про долю своїх національно–революційних і державних очільників, про становище не лише Українського Державного Правління, а й Української Держави. Так, у звіті з під Києва провідника Міка про ситуацію в Північній похідній групі від 20 липня 1941 р. він висловлював загальне питання: «Чекаємо нетерпеливо на інформації, що діється у Львові й у Кракові. Що є зі Стецьком і Львівським Урядом» [6, с. 111].

16 вересня 1941 р. С. Бандеру, Я. Стецька, інших провідних діячів УДП та ОУН(р), які до того перебували під «домашнім арештом» у Берліні, було запроторено до концтабору Заксенгаузен. У ті ж вересневі дні в столиці Німеччини арештові було піддано й інших знаних членів ОУН(р) І. Габрусевича, О. Тюшку, В. Стахів, Н. Процика, Ю. Хименця, О. Антоновича. Масові арешти відбулися у Кракові, Львові й по усій Західній Україні. Загалом було схоплено близько 2 тисяч націоналістів–бандерівців, частину з яких кинуто до концтаборів (Заксенгаузен, Освенцім), львівських та інших місцевих тюрем, сотні було повішено і розстріляно. Масових облав зазнали осередки в Центральній та Східній Україні. До 1943 року майже повністю були розгромлені мережі ОУН(р) в Німеччині,

Австрії, Чехії. Так німецькими окупантами практично було знищено процес відновлення Української Держави й взято курс не лише на недопущення її відродження, а й фактично на ліквідацію ОУН(р). Про це свідчать й німецькі документи, в одному з яких (Einsatzkommando der Sicherheitspolizei und des SD) від 25 листопада 1941 р. усім підрозділам в Києві, Дніпропетровську, Рівному, Миколаєві, Житомирі, Вінниці визначалося: «Стверджено безспірно, що Бандера–Бевеунг готує повстання в Райхскомісаріаті з остаточною метою створити незалежну Україну. Усі функціонарії Бандера–Бевеунг мусять бути негайно ув'язнені і після детального допиту мають бути зліквідовані як пльондрівники. Протоколи допитів негайно переслати до Айнзацкомандо Ц/5. Цей лист після ознайомлення керівниками команд знищити!» [41, с. 184].

Згодом голова Українського Державного Правління Я. Стецько так пояснював спонуки вичікувальної позиції політичного проводу ОУН(р) і самого С. Бандери щодо становища в якому опинилися як уся Організація та її вожді, так і власне справа створення Української Держави та збройної боротьби за неї проти нацистської Німеччини. «Ситуація вичікування на dokonані факти і створення dokonаних фактів – мусіли знаменувати нашу політичну стратегію, – пояснював Я. Стецько. – Це була єдино правильна розв'язка за всяких умов, себто – або Німеччина змінить концепцію Гітлера колоніальної політики, або буде її продовжувати. Доки Німеччина не декларувала себе ворогом України виразно і ясно, не тільки заявами в писаннях Гітлера, але становищем уряду, доки Німеччина не виповіла нам війни фактично, не було доцільно нам – за тодішніх умов – виповідати її декларативно, коли ще не було прямих, dokonаних нею фактів. Це тимбільше, що монолітним не було становище німецьких провідних кіл. Навіть у партії були протилежні до Гітлера концепції, нпр. Розенберга, який не поділяв колоніальної політики Гітлера, не заперечував права України на незалежність і навіть уявляв собі союз Лондону – Берліну – Києва. В «Оберкомандо дес. Вермахт», фельдмаршал Бравхич, в «Оберкомандо дер Вермахт», адмірал Канаріс, не поділяли концепції Гітлера війни на Сході Європи, як колоніальної. Натомість фельдмаршал Кайтель і генерал Йодль притакували Гітлерові. Значить, як у самій партії, так і у війську не було одної політичної лінії, не було її в поодиноких міністерствах, у тому й в міністерстві закордонних справ, де було дві концепції аналогічно, як у Вермахті. Це теж оправдувало тактику вичікування з нашого боку і творення dokonаних фактів. Рефлексом іншої думки до становища Гітлера була згода німецьких кіл на створення легіону – Дружин Українських Націоналістів і їх запряження не на Райх і Гітлера, але на вірність Українській Державі. У нашій політичній стратегії це входило як чинник на випадок зміни настанови Гітлера, а у випадку незміни ми враховували перехід цього вишколеного військового з'єднання в підпілля, зг[ля]дно як кадр майбутньої Повстанської Армії, тому й очолив цю військову частину найкращий військовий політик, якого мала ОУН, Роман Шухевич. Він мав вирішити долю цієї військової частини у відповідному моменті – перехід в анти німецьку повстанську боротьбу, чи розбудову нормальної армії; якщо б Німеччина змінила свою політику, тоді – очевидно – наш Уряд уже визначував би напрямні дальшої розбудови армії. Роман Шухевич для цієї мети теж був призначений першим віцеміністром військових справ.

Наше вичікування з відкриттям збройного протинімецького фронту було мотивоване необхідністю заіснування виразного ворожого становища Німеччини до нашої держави. Заки мала розгорітися українсько–німецька війна, усе мусіло бути випробуване до кінця, бо це було за серйозне і за вагітне в наслідках рішення, яке прийняти не вільно було без ясної ворожої постави німців» [25, с. 28–29].

Опинившись у становищі відкритого антиукраїнського повороту політики офіційного Берліну й репресій з боку німецької окупаційної військової влади, провід Організації скликав 19 вересня 1941 р. *І конференцію ОУН(р)*, що відбулася у с. Сороки поблизу Львова. Її делегатами були лідери Організації, котрі тоді ще перебували на свободі – М. Лебедь, М. Прокоп, Д. Мирон (Орлик), І. Климів, І. Павлик, І. Ребак, В. Кук, М. Степаняк. Було вирішено працювати у двох рівноцінних напрямках: користуватися усіма нагодами легальної роботи в культурних, політичних, адміністративних структурах окупаційної влади і одночасно перевести основну частину організаційних кадрів на нелегальне становище, готуючись таким чином до тривалої боротьби з Третім Райхом.

Учасники конференції постановили (як згадував М. Лебедь):

«а) перебрати адміністрацію на низах у свої руки та продовжувати започатковану Українським Урядом працю;

б) перекинути якнайбільше провідних одиниць за Збруч на цілість земель України, щоб продовжувати працю, що її започаткував Український Уряд на Західних Землях; розподіл колгоспів і радгоспів, ховання майна перед грабежами і безпека українського населення перед сподіваним голодом, захоплення друкарень і випуск преси, широка пропаганда ідеї і гасел визвольної боротьби, протисовєтська і протинімецька пропаганда, акти проголошення відбудови Української держави в містах і селах та маніфестації народу (останній акт проголошення відбувся в місті Василькові – 30 км від Києва);

в) боротьба з голодом. Німці стягли рештки врятованого збіжжя, і зима та весна рр. [19]41–42 принесли також на Західні Землі, зокрема в підгірських теренах, голод. У малих підкарпатських селах бувало щоденно по 14 похоронів людей, що вмирали голодовою смертю;

г) освідомно–роз'яснювальна акція проти масових вивозів на роботи до Німеччини, а в дальшому організація пасивного спротиву (втеча в часі т.зв. лапанок);

д) акція проти надмірного стягання контингентів і пропаганда за вмілим захованням майна;

е) пропагандивно–роз'яснювальна підготовка до активної боротьби з німецьким окупантом, розкриття німецьких плянів поневолення і колонізації України. Одночасно така ж акція проти нових намагань большевизації українських теренів, що її проводили наслані Москвою в Україну агенти та партизанські диверсійні групи;

є) збір та магазинування зброї;

ж) вишкіл нових провідних кадрів для визвольної боротьби вже майже на всіх українських землях із членів підбольшевицької окупації та охоплення ними щораз дальших і глибших теренів;

з) поширити наші програмові і політичні постанови та методику і тактику боротьби в зв'язку з охопленням цілоти українського терену і народу та з його політичними національними і соціальними надбаннями, щоб у народі,

що був досі розділений окупаційними кордонами, довести до програмового погодження політики й тактики, думки й чину» [20, с. 17–18].

Отже, на конференції було вирішено продовжувати збройну боротьбу за українську державність, проте тепер вже не лише проти комуністичного Радянського Союзу, а й проти нацистської Німеччини.

Пізніше, в квітні 1942 р., на своїй *II конференції ОУН(р)* ще раз зазначила, що вважає «рішуче непридатним для нового українського життя систему капіталістичну, тоталітарну, комуністичну, націонал–соціалістичну, бо українська держава, яка має вирости з питоми українських прагнень у формі української націократії (панування нації на своїй землі), є прогресивнішою за всі інші системи», додаючи, що «свою історичну місію на Сході Європи Україна виконає, взявши до уваги конкретні особливості її минулого й сучасного, зсинтезувавши все природньо–прогресивне, на що спромоглися українці в минулому» [22, с. 63].

З огляду на розбіжність поглядів у керівництві ОУН(р) щодо збройного чину 17–21 лютого 1943 р. в с. Теребежі поблизу м. Олеська (Львівщина) відбулась *III конференція бандерівської ОУН, яка тоді вже називалася Організація Українських Націоналістів Самостійників Державників (ОУНСД)*. У ній взяли участь: М. Леbedь (Максим Рубан), Роман Шухевич (Тур), В. Охримович (Бард), М. Прокоп (Гармаш, Володимир), Д. Маївський (Косар, Тарас), З. Матла (Дніпровий), Р. Кравчук (Петро), М. Степаняк (Сергій). Виконувача обов'язків провідника ОУН Миколу Леbedя було змінено, а його місце зайняв тріумвірат у складі Зиновія Матли, Дмитра Маївського та Романа Шухевича. Як і попередня, ця конференція не стосувалася польського питання. Частина делегатів, переконана у близькій поразці Німеччини, висловлювалася за те, аби якнайшвидше розпочати боротьбу з німцями. Михайло Степаняк запропонував почати повстання проти німців і вибити їх з України до приходу Червоної армії. Однак, з іншого боку, делегати вказували на необхідність боротьби ОУН із комуністами та поляками [37, арк. 1–4]. У зізнаннях Михайла Степаняка, які стосуються постанов *III Конференції*, йдеться про таке: «... пізніше під впливом Романа Шухевича політика ОУН у питанні збройної боротьби відійшла від постанов конференції і пішла у напрямку, який в практиці застосовував на Волині командувач УПА Клим Савур, тобто боротьби проти червоних (радянських) партизанів і поляків» [19]. Тур (Р. Шухевич) піддав критиці позицію В. Кука, котрий підтримував точку зору М. Степаняка щодо загальноукраїнського збройного зриву проти німців, в тому числі й в Галичині. На цій *III-й конференції ОУН*, власне й були остаточно вирішені питання створення УПА і визначені головні вороги українського визвольного руху – нацисти і більшовики.

Попри невдачу в кінцевому підсумкові спробу ОУН(р) відновити українську державність, й оцінюючи Акт проголошення Української Держави, його наслідки та подальший розвиток революційно–визвольної боротьби, Я. Стецько писав: «Три клясичні складники держави – територія, населення, власна влада, – хоча короткий час – були реальною дійсністю. І нарешті, якщо б ми уважали політично доцільним у той час, то безумовно Дружини Українських Націоналістів під командуванням тоді сотника Романа Шухевича і майора Побігушого–

Рена були б збройно станули в захист Акту 30 червня 1941 р. і відновленої української державности, а зокрема готові в околицях Львова і Золочева повстанці ОУН під командуванням очайдушного Євгена Легенди були б тим радше виступили збройно до бою проти німців. Але українська національна рація цього тоді не вимагала. Ми мали ширші, далекосяжні пляни. Вони стали дійсністю, коли заправлені в бою вояки Шухевича співтворили Українську Повстанську Армію і збройно продовжували дещо пізніше політично розпочату 30 червня 1941 р. двофронтову війну України – проти Німеччини і Росії» [25, с. 19].

В свою чергу Д. Донцов, щодо спроби відновити державність України у 1941 р., цілком справедливо зауважував: «Акт скінчився хвилевою невдачею. Але яскраве проголошення гасла державности – не автономії, не федерації, не союзу з Москвою, а твердо проголошена воля нових «лицарів абсурду» йти «проти всіх», проти всяких «обставин», – ось що запалило душі воїнів УПА, ось що двигнуло їх до чину проти двох великих держав, що займали Україну! ...Акт 30 червня був чином, який голосно заявив, що Україна не зрікається свого повного права панувати на своїй Землі, ні своєї Правди, не зважаючи на жертви. *Contra spem spero!* Це було вогненне слово що робить чин» [18, с. 11].

Зрештою С. Бандера оцінював Акт проголошення відновлення державности так: «30 червня 1941 р. ОУН бере на себе ініціативу й головну відповідальність, щоб засвідчити й реалізувати волю української нації відбудувати суверенну Українську Державу, бути самостійним господарем на своїй землі і тільки на тій платформі встановлювати своє відношення, свої взаємини з іншими народами – приязні чи ворожі, – залежно від того, як вони ставляться до державної самостійности й суверенности народу. Проголошення 30.6.1941 р. віднови Української Держави Народніми Зборами у Львові, створення Тимчасового Державного Правління, проведення в літку того року народного плебісциту на всіх звільнених від большевицької окупації українських землях, створення української державної і самоврядної адміністрації і відбудова самостійного українського життя на всіх ділянках – усе це були акти, довершені власною суверенною волею і силами українського народу, без уваги на становище гітлерівського режиму, проти його волі, бажань і плянів. ОУН була ініціатором й організатором тих політичних актів, вона взяла на себе відповідальність за них у свідомості, що до того зобов'язує її роля в сучасних визвольних змаганнях України, визнання такої її ролі і довір'я від українського народу і в переконанні, що такий категоричний вияв волі української нації в той час правильний і конечний перед власною історією, перед цілим світом і перед Німеччиною, війська якої займали українські землі» [2; 3].

В цьому контексті однозначно можна визнати, що проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. було не лише історичною подією, що втілила у собі національні прагнення й надії українського народу після поразки державно–визвольної боротьби 1917–1922 рр. і ліквідації самостійності Карпатської України, а й стала духовним стимулом для бійців УПА та на довгі покоління натхненною силою для українців у їхньому шляху до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

Список використаних джерел

1. Акт проголошення Української Держави // Самостійна Україна (м. Станіславів). – 1941. – Ч.3. – 10 липня.
2. Бандера С. В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940) / Степан Бандера // Гомін України (Торонто). – 1950. – червень. – Рік III. – Ч.21/56–23/58.
3. Бандера С. В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940) / Степан Бандера // Сурма (Мюнхен). – 1950. – лютий–березень. – Ч.18–19.
4. Бандера С. Слово до українських націоналістів–революціонерів за кордоном / Степан Бандера // Бандера С. Перспективи української революції. – Мюнхен, 1978.
5. Бюлетень Українського Національного Комітету. – 1941. – Ч.1.
6. Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2001.
7. Вісті Інформативної Служби ОУН. – 1942. – Ч.7–9.
8. Гай–Нижник П. П. «Перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України» (яку державу прагла створити ОУН(б) у другій половині 1940–х та у 1950/1960–х рр.) / Павло Гай–Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.95 (№4). – С.71–79.
9. Гай–Нижник П. П. «Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свободне життя» (яку державну модель прагла створити ОУН(б) у 1941–1943 рр.) / Павло Гай–Нижник // Гілея. – 2015. – Вип.97 (№6).
10. ГДА СБУ. – Ф.13. – Спр.372. – Т.35.
11. Там само. – Ф.65. – Спр.9079. – Т.3.
12. Глід С. Фрагменти життя і мук / Степан Глід. – Лондон: СУБ, 1955.
13. Гомін України. – 2001. – 25 червня.
14. ДАВО. – Ф.Р–1021. – Оп.1. – Спр.4.
15. ДАЖО. – Ф.1151. – Оп.1. – Спр.2.
16. Там само. – Ф.1376. – Оп.1. – Спр.30.
17. ДАЛО. – Ф.Р–87. – Оп.1. – Спр.1.
18. Донцов Д. Вступне слово / Дмитро Донцов // Стецько Я. С. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державности України. – Лондон, 1967.
19. Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного архіву СБУ / С. Кокін. – К., 2000.
20. Лебедь М. УПА / Микола Лебедь. – Мюнхен, 1946.
21. Мірчук П. Акт відновлення Української Державности 30 червня 1941 року (його генеза та політичне й історичне значення) / Петро Мірчук. – Мюнхен, 1953.
22. Постанови Другої Конференції Організації Українських Націоналістів (квітень 1942 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. [Закордонні частини Організації Українських Націоналістів]. – Б.м., 1955.
23. Сергійчук В. Акт 30 червня як символ українського самостійництва / Володимир Сергійчук // Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2001.
24. Стецько Я. 30 червня 1941 / Ярослав Стецько. – Торонто, 1967.
25. Стецько Я. С. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державности України / Ярослав Стецько. – Лондон, 1967.
26. Стецько Я. Як це було? / Ярослав Стецько // Сурма. – 1949. – Ч.10; Ч.13–14.
27. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. Упорядкування і передмова Володимира Косика. – Т.1. – Лв.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997.
28. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.5.
29. Там само. – Спр.10.
30. Там само. – Спр.14.
31. Там само. – Спр.15.
32. Там само. – Спр.21.
33. Там само. – Спр.27.
34. Там само. – Спр.28.
35. Там само. – Спр.32.
36. Там само. – Спр.39.
37. Там само. – Спр.102.
38. Там само. – Ф.4620. – Оп.3. – Спр.378.
39. Armstrong John A. Ukrainian Nationalism / John A. Armstrong. – Englewood, Colorado, 1990.
40. Goebbels J. Diaries 1942–43 / Dr. Joseph Goebbels. – New-York, 1948.
41. Harris W. R. Tyranny on Trial: The Evidence at Nuremberg / W. R. Harris. – Dallas: Southern Methodist University Press, 1954.

References

1. Akt progoloshennya Ukrainskoi Derzhavy // Samoatiyna Ukraina (m. Stanislaviv). – 1941. – Ch.3. – 10 lypnya.
2. Bandera S. V desyatu richnytsyu stvorennya Revolyutsiyного Provodu OUN (10.2.1940) / Stepan Bandera // Homin Ukrainy (Toronto). – 1950. – cherven. – Rik III. – Ch.21/56–23/58.
3. Bandera S. V desyatu richnytsyu stvorennya Revolyutsiyного Provodu OUN (10.2.1940) / Stepan Bandera // Surma (Munkhen). – 1950. – lyutyi–berezen. – Ch.18–19.
4. Bandera S. Slovo do ukrainkykh natsionalistiv–revolyutsioneriv za kordonom / Stepan Bandera // Bandera S. Perspektivy ukrainkoi revolyutsii. – Munkhen, 1978.
5. Byuletyn Ukrainkogo Natsionalnogo Komitetu. – 1941. – Ch.1.
6. Vidnovlennya Ukrainskoi derzhavy v 1941 rotsi. Novi dokumenty i materialy. – K.: Ukrainka Vydavnycha Spilka, 2001.
7. Visti Informatyvnoi Sluzhby OUN. – 1942. – Ch.7–9.
8. Hai–Nyzhnyk P. P. «Pered namy znovu i znovu postae realna i zhyva kartyna maybutnyji derzhavy Ukrainy» (yaku derzhavu pragla stvoryty OUN(b) u drugi polovyni 1940–h ta u 1950/1960–h rr.) / Pavlo Hai–Nyzhnyk // Gileya. – 2015. – Vyp.95 (№4). – S.71–79.
9. Hai–Nyzhnyk P. P. «Tilky vponni Suverenna Ukrainka Derzhava mozhe zabezpechyty ukrainkomu narodovi svobodne zhyttya» (yaku derzhavnu model pragla stvoryty OUN(b) u 1941–1943 rr.) / Pavlo Hai–Nyzhnyk // Gileya. – 2015. – Vyp.97 (№6).
10. GDA SBU. – F.13. – Spr.372. – T.35.
11. Tam samo. – F.65. – Spr.9079. – T.3.
12. Hlid S. Fragmenty zhyttya i muk / Stepan Hlid. – London: SUB, 1955.
13. Homin Ukrainy. – 2001. – 25 chervnya.
14. DAVO. – F.R–1021. – Op.1. – Spr.4.
15. DAZHO. – F.1151. – Op.1. – Spr.2.
16. Tam samo. – F.1376. – Op.1. – Spr.30.
17. DALO. – F.R–87. – Op.1. – Spr.1.
18. Dontsov D. Vstupne slovo / Dmytro Dontsov // Stetsko Y. S. 30 chervnya 1941. Progoloshennya vidnovlennya derzhavnosti Ukrainy. – London, 1967.
19. Kokin S. Anotovanyi pokazhchyk dokumentiv z istorii OUN i UPA u fondakh Derzhavnogo arkhivu SBU / S. Kokin. – K., 2000.
20. Lebed M. UPA / Mykola Lebed. – Munkhen, 1946.
21. Mirchuk P. Akt vidnovlennya Ukrainskoi Derzhavnosti 30 chervnya 1941 roku (yogo geneza ta politychne i istorychne znachennya) / Petro Mirchuk. – Mukhen, 1953.
22. Postanovy Drugoi Konferentsii Organizatsii Ukrainkykh Natsionalistiv (kviten 1942 r.) // OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, Konferentsiy ta inshykh dokumentiv z borotby 1929–1955 r. [Zakordonni chastyny Organizatsii Ukrainkykh Natsionalistiv]. – B.m., 1955.
23. Sergiychuk V. Akt 30 chervnya yak symvol ukrainkogo samostiynytstva / Volodymyr Sergiychuk // Vidnovlennya Ukrainskoi derzhavy v 1941 rotsi. Novi dokumenty i materialy. – K.: Ukrainka Vydavnycha Spilka, 2001.
24. Stetsko Y. 30 chervnya 1941 / Yaroslav Stetsko. – Toronto, 1967.
25. Stetsko Y. S. 30 chervnya 1941. Progoloshennya vidnovlennya derzhavnosti Ukrainy / Yaroslav Stetsko. – London, 1967.
26. Stetsko Y. Yak tse bulo? / Yaroslav Stetsko // Surma. – 1949. – Ch.10; Ch.13–14.
27. Ukraina v Drugiy svitoviy viyni u dokumentakh. Zbirnyk nimetskykh arkhivnykh materialiv. Uporyadkuvannya i peredmova Volodymyra Kosyka. – T.1. – Lv.: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypyakevycha NAN Ukrainy, 1997.
28. TSDAVO Ukrainy. – F.3833. – Op.1. – Spr.5.
29. Tam samo. – Spr.10.
30. Tam samo. – Spr.14.
31. Tam samo. – Spr.15.
32. Tam samo. – Spr.21.
33. Tam samo. – Spr.27.
34. Tam samo. – Spr.28.
35. Tam samo. – Spr.32.
36. Tam samo. – Spr.39.
37. Tam samo. – Spr.102.
38. Tam samo. – F.4620. – Op.3. – Spr.378.
39. Armstrong John A. Ukrainian Nationalism / John A. Armstrong. – Englewood, Colorado, 1990.
40. Goebbels J. Diaries 1942–43 / Dr. Joseph Goebbels. – New-York, 1948.
41. Harris W. R. Tyranny on Trial: The Evidence at Nuremberg / W. R. Harris. – Dallas: Southern Methodist University Press, 1954.

Hai-Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies, Research Institute of Ukrainian history (Ukraine, Kyiv), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Ukrainian State: a historic achievement, and to dispel the parallel reality (Act on June 30 and the revolutionary state—building under the leadership of the OUN(r) in 1941–1942. as a manifestation of national character and actions of sovereign aspirations of the Ukrainian people)

The article displayed reconstruction of events June 30, 1941, which led to the proclamation of the renewal of the Ukrainian State in Lviv, and also played its attempts approval revolutionary leadership of the OUN (Stepan Bandera) in 1941–1942.

Keywords: Ukrainian State, OUN, Act of June 30, 1941, Bandera, Stetsko.

Гай–Нижняк П. П., доктор исторических наук, академик Украинской академии наук, заведующий отделом исторических студий, Научно–исследовательский институт украиноведения (Украина, Киев), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

Украинская Держава: историческое свершение и развеванная параллельная действительность (Акт 30 июня и революционное государственное строительство под руководством ОУН(р) в 1941–1942 гг. как проявление национального действия и символ суверенных устремлений украинского народа)

Образжена реконструкция событий 30 июня 1941 г., которые привели к провозглашению возобновления Украинской Державы во Львове, а также воспроизведены попытки её утверждения революционным руководством ОУН (С. Бандера) в 1941–1942 гг.

Ключевые слова: Украинская Держава, ОУН, Акт 30 июня 1941 г., Бандера, Стецько.

* * *

УДК 94(477)(045)

Красніцька Г. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософії та економічної теорії, Вінницький
торговельно–економічний інститут (Україна, Вінниця),
gileya.org.ua@gmail.com

Україна під час Другої світової та Великої Вітчизняної воєн

Дана тема є досить актуальною сьогодні. Адже у кожній державі, кожного народу є події і дати, які складають основу їхньої історії, підпруги історичної пам'яті і національної гордості. Для нас, для прийдешніх поколінь такою знаковою віхою була і вічно буде Перемога у Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах. Друга світова війна – це війна, що тривала з 1 вересня 1939 р. по 2 вересня 1945 р. Війна, яка змінила все і всіх. Можна гордитись внеском, який зробив український народ, під час Другої світової війни.

Ключові слова: перемога, армія, період, Радянський Союз.

Друга світова війна – страхітливе явище світової історії. Вона втягнула в свою орбіту 61 державу, 80% населення земної кулі і тривала довгих шість років. Це війна, яка розпочалась 2 вересня 1939 року, нападом Німеччини на території Польщі. Це наймасштабніша та найжорстокіша війна за всю історію слов'янського народу, це війна Радянського Союзу проти фашистської Німеччини. Але від цієї війни залежали не тільки Радянський Союз та Німеччина, а й вся Європа та світ. Великі внески українського народу допомогли все ж таки здобути таку довгоочікувану перемогу СССР. Всі жертви, втрати та страждання радянських військ не були даремними. Після багатьох років після закінчення Великої Вітчизняної війни та перемоги СССР, було розкрито багато різних прикладів боротьби українського та російського народів проти окупантів та велику кількість нових подій під час війни. З іншого боку, залишилось багато різних подій про які ніхто нічого не знає і напевно, що ніколи

вже і не дізнається, або вони викладені істориками дуже стисло чи однобічно.

Актуальність теми обумовлена, передусім, значимістю вкладу українського народу під час Великої Вітчизняної війни та причинами перемоги.

Предметом дослідження є території України під час Другої світової та Великої Вітчизняної воєн.

Об'єктом дослідження є участь українського народу у війні та його внесок у перемогу над Німеччиною.

Мета статті полягає у тому, щоб висвітлити причини та передумови початку Другої світової війни, причини поразки на перших її етапах, роль українського народу в політиці європейських держав та характеристику найважливіших подій від 1939 по 1945 рік.

Для того, аби досягти успіху у поставленій меті, потрібно вирішити такі завдання: визначити особливості радянської та німецької армій та причини поразки на початкових етапах війни; дослідити хронологію подій; проаналізувати методику ведення боїв Радянською армією.

Аналізуючи праці різних вчених та науковців по даній темі, можна зробити певні висновки. Кожен із них заглиблювався та вивчав тематику Другої світової та Великої Вітчизняної війни досить сильно. Історик і краєзнавець з Борівщини Лесь Ісаїв у доповіді «Комуністичні міфи та історична правда про німецьку окупацію» представив матеріали, зібрані на сході Харківщини та в державних архівах, і спростував міфи про масовий опір населення Східної України німецькій окупації. Спираючись на автентичні документи, він розповів про шкільництво, журналістику, місцеву адміністрацію в прифронтовій зоні німецької окупації. Широко підтримку німців на початку війни доповідач пояснював досвідом червоного терору, винесеним українцями з міжвоєнного СССР [4].

Досліджуючи працю Олександра Лисенка, можна побачити, що відсутність громадянського суспільства, з одного боку, створювала передумови для виникнення тоталітаризму, а з іншого – сприяла оформленню опозиції у національно–визвольні рухи.

У минулому народу України однією з таких найбільш помітних подій стала Друга світова війна. Жоден інший народ – учасник наймасштабнішого військового конфлікту в історії людства – не пережив того, що випало на долю українців. Історичні передумови, геополітична ситуація, внутрішні й зовнішні фактори зумовили настільки трагічний та сповнений внутрішніх суперечностей і динаміки розвиток подій, який за своїм вибуховим потенціалом і наслідками прирівнюється до революції, а то й перевищує її.

З кожним днем вужчає коло живих учасників і свідків тих грізних років і незабутніх днів. Час стирає гостроту вражень і біль від почутого, прочитаного в книжках, побаченого на екранах навіть у повоєнних поколіннях, серця яких обпікали спогади батьків і дідів [3].

Раптове вторгнення німецько–фашистських полчищ і невідготовленість Червоної армії призвели до того, що у важких оборонних боях її війська зазнали великих втрат в особовому складі, польових і протитанкових гарматах, танках і літаках. Великі запаси палива, боєприпасів, зброї були або захоплені ворогом, або знищені радянськими воїнами при відступах.

1 вересня 1939 р. Німеччина напала на Польщу, що поклато початок Другої світової війни. Швидко війська окупантів дійшли до Бреста і Львова.